

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

27. évfolyam 4. szám

2018. április

Tartalom

Könyvtárpolitika

Vajóczki Andrásné: Az iskolai könyvtárak szerepe a hátrányos helyzetű tanulók esélyegyenlőségében	3
--	---

Műhelykérdések

Bognár Noémi Erika: A jövő könyvtári terei: beszámoló a K2 továbbképzési napról	7
Mikolasek Zsófia: Zöld könyvtári terek a József Attila Megyei és Városi Könyvtárban	11
Pápai Dóra: Új generációs katalogizálási rendszerek	17

Konferencia

Koltay Tibor: Élénkít vagy megnyugtat a lila? Beszámoló a LILAC 2018 konferenciáról	31
--	----

Olasás

Visegrad Reads to Kids	36
------------------------------	----

Könyv

Bényei Miklós: A könyvkiadó egri Líceum. Történet és kiadványjegyzék (1755-1949)	37
Sipos Anna Magdolna: Fejezetek a magyarországi könyvtárügy történetéből (1945-1956)	40
Venyigéné Makrányi Margit: „Csak hit van és cselekvés” Értékőrzés, értékkeremtés a Bükk Hegyháton	47

From the contents

Andrásné Vajóczki: School libraries supporting disadvantaged students (3)

Zsófia Mikolasek: Green library spaces in the József Attila County and City Library (11)

Dóra Pápai: New generation cataloging systems (17)

E számunk szerzői

Bényei Miklós, a Debreceni Egyetem Informatikai Kar Könyvtárinformatika Tanszékének ny. címzetes egyetemi tanára; *Bognár Noémi Erika*, az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézet Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztály osztályvezető-helyettese; *Gombos Péter*, a Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar docense, a Magyar Olvasástársaság alelnöke; *Koltay Tibor*; az Eszterházy Károly Egyetem, Jászberényi Campus főiskolai tanára; *Mikolasek Zsófia*, a tatai József Attila Megyei és Városi Könyvtár igazgatója; *Pápai Dóra*, a Pécsi Tudományegyetem KPVK KKTi informatikus könyvtáros hallgatója; *Sipos Anna Magdolna*, könyvtárkutató, a Pécsi Tudományegyetem címzetes egyetemi tanára; *Vajóczki Andrásné*, könyvtáros, Hejőkeresztúri IV. Béla Általános Iskola; *Venyigéné Makrányi Margit*, a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár ny. igazgatója

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Dancs Szabolcs, Mezey László Miklós, Németh Márton,
Szeifer Csaba, Venyigéné Makrányi Margit**

Szerkeszti:

Béres Judit

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Fehér Miklós**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az

**Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap**

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

Vajóczki Andrásné

Az iskolai könyvtárak szerepe a hátrányos helyzetű tanulók esélyegyenlőségében¹

Az iskolai könyvtárak szerepe az oktatásban bizonyára minden jelenlévő számára egyértelmű. Minden iskolai könyvtár más és más tevékenységét helyezi előtérbe. Azt is mondhatnám, hogy ahány iskola, annyi könyvtár. És ez így is van. Egy dolog közös mégis bennünk, hogy mindannyian a tanulók és a pedagógusok érdekeit tartjuk szem előtt.

Szeretném, ha most Önök is megismernék, hogy a Hejőkeresztúri IV. Béla Általános Iskola könyvtára hogyan is járul hozzá ahhoz, hogy az iskolai életben, az oktatásban, és a továbbtanulásban minden tanulónk egyforma eséllyel vegyen részt.

Iskolánk tanulóinak 64%-a halmozottan hátrányos helyzetű (HHH) a 2016/2017-es tanév hivatalos adatai szerint.² Bizonyára arról sem kell beszélnem, hogy mit is takar a hátrányos helyzet kifejezés. Némely családok szociokulturális magatartásformájára hiányos szókincs és kifejezésmód jellemző. Egy ilyen ingerszegény környezetben szocializálódni, majd a társadalom hasznos tagjává válni nagyon nehéz. Az ezekben a családokban felnövő gyermekek nehezebben birkóznak meg a feladatokkal, és segítség nélkül nem tudnak ebből kilépni. Iskolánk nagy hangsúlyt fektet e probléma megoldására. Többek között ezért is alkalmaz egy olyan módszert, amellyel már az első osztályban elkezdnek foglalkozni. Ez a jól bevált módszer az együttolvasás, melyben a könyvtárnak is nagy szerep jutott.

Olvasóvá nevelés – Megtalálni a személyre szóló könyvet

Könyvtárunk elsődleges tevékenysége az olvasóvá nevelés. Ez nem csak azt jelenti, hogy hozzásegítjük a tanulókat számukra elérhetetlen könyvek megismeréséhez. Igazából ettől sokkal nagyobb jelentősége van. A könyvekhez való hozzáféréseken túl a tanulók egy „Együttolvasási” programban több 100 féle könyvvel ismerkednek meg egy tanévben. Teszik mindezt örömmel, kényszer nélkül, kötelezettség nélkül. Mindenkinek megtaláljuk

a személyiségéhez illő olvasmányt. Tulajdonképpen ez a legfontosabb a könyvtár céljai között.

Már az első osztályban is alkalmazzák ezt a programot, miután a kicsik megismerkednek az olvasás szépségével. Vannak tanulók, akik szívesebben olvasnak, ha nem kizárólag a tankönyvből kell. Miért ne tehetnék meg, hiszen a betűk ugyanazok. Több olyan gyermekkel olvastam ily módon, akiknek órán nehezebben sikerült az olvasás, mint a könyvtárban, az általa kiválasztott könyvből. A lényeg itt is megint a saját, egyéni döntésen alapul. Nincs kényszer, a diák ezáltal nagyobb kedvvel gyakorol és észre sem veszi.

A másik fontos része az együtto olvasásnak, hogy a tanulók könyvajánlót tartanak egymásnak. Sokkal érdekesebb egy ajánlót úgy meghallgatni, hogy egy barátunk, barátnőnk mutatja be a könyvet. Ilyenkor az egymás iránt érzett negatív vélemények is sokszor megváltoznak.

Ennek a módszernek külön szabályrendszere van, amit minden olvasás órán illetve olvasás szakkörön be kell tartani. Nagyon fontos, hogy erre a szabálykövetésre megtanítsuk a tanulókat! A szókinccsfejlesztésen és ismeretelsajátúton kívül az értő olvasás esély az életvitel minőségi javulására.

Könyv szabadon választása az együtto olvasáshoz

Az együtto olvasás módja

Az igények követése, a tanulók támogatása

Az iskolai könyvtárak feladatai között szerepel a tanulók és a pedagógusok tanítási órákon és órán kívüli kiszolgálása. Ezek is olyan lépések a könyvtárban, amelyekkel a hátrányos helyzetű diákok kulturális téren szerzett információit bővíthetjük.

Ha rendszeresen odafigyelünk a tanulók igényeire, jó eséllyel növelhetjük tanulmányi előrehaladásukat. Értem ez alatt a hiányos taneszközöket, kézikönyveket, atlaszokat, az internethasználatot, nyomtatást, fénymásolást stb. Elektronikai eszközöket biztosíthatunk.

Egy órai feladathoz a könyvtárban ugyanúgy el tudnak készíteni egy projektet azok is, akiknek odahaza nincs számítógép vagy internet. Bármennyire is ellenkezik ez sok ember véleményével, attól, hogy telefonjuk, videojátékuk, vagy egy alig működő számítógépük van otthon, még nem fognak minőségi munkát készíteni. Mi erre is odafigyelünk és segítjük a diákokat ebben. Nem szabad azt gondolni, hogy „ha játszani tudnak, akkor oldják meg”! Nekünk kell segíteni, mert tőlünk várják, még akkor is, ha nem mondják ki. Nemcsak könyvet adunk a kezükbe, hanem megtanítjuk, hogy kell megtalálni azt az információt, amit keresnek. A módszerekre kell őket rávezetni. Így sikeresek lesznek és értékesnek fogják érezni magukat.

Az iskolai könyvtár feladata, hogy olyan dokumentumokat gyűjtsön, amelyek a tanulóknak és a pedagógusoknak egyaránt szükségesek a mindennapi oktatásban. A mi könyvtárunk kettős funkciót lát el. Ez azt jelenti, hogy a községi könyvállomány is itt található, ezért a gyűjtőkör, így a kínálat is egy kicsit változatosabb. Mindemellett rendelkezünk minden olyan szakirodalommal, amely a magas színvonalú oktatáshoz szükséges. Az iskolában használt Komplex Instrukciós Program (KIP) alkalmazását mindenben segítjük.

Programok, rendezvények szervezése

Azokban a hátrányos helyzetű családokban, ahol a mindennapi megélhetésért küzdenek, bizonyára nem tudnak arra áldozni, hogy a gyermekeiket színházba, múzeumokba, kiállításokra, koncertekre vagy csak egyszerű játékos programokra vigyék. Ezekről a könyvtárban, ha csak minimális keretek között, de gondoskodhatunk. A könyvtár kettős funkciója révén, számunkra nagy segítség az, hogy 2008-ban a Miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtárhoz csatlakozhattunk. Nagyon sok érdekes színházi előadás, bábjáték és kézműves foglalkozás közül választottunk már, a gyerekek nagy örömére.

Meghallgatni másokat!

Iskolánk lehetőségeihez mérten biztosít kulturális programokat. Két évvel ezelőtt veztettem be a könyvtárban egy „iskolai tréninget”. Ennek az alapja nagyon egyszerű. *Meghallgatni másokat!* Általában heti egy alkalommal, a délutáni órákban tartjuk, amikor a diákok már elfáradnak a tanulástól. Ez egy 45 perces foglalkozás, amelyen észre sem veszik a gyerekek, hogy mennyi szabályhoz alkalmazkodtak, mennyi fontos dolgot megtanultak.

Általában 10 fő van jelen. Olyan dolgokkal ismerkedünk, amelyek a tananyagon kívüliek, de sokszor használtam a fejlesztések alkalmával is ezeket a módszereket. Mindig maguk dönthetnek arról, hogy egy adott feladatot megoldanak-e vagy sem.

Minden alkalommal azonos korú gyermekek vannak jelen. Megszokott módon kezdjük a foglalkozást, majd minden alkalommal más és más feladattal birkóznak meg játékos formában. Például egy 15 perces részfeladatnál a jelen lévő 10 gyermek egy 4 versszakból álló verset meg tud tanulni.

Játékos vetélkedő a Hejőkeresztúri IV. Béla Általános Iskola könyvtárában

Az eredmény

A hátrányos helyzetű tanulók oktatásban és mindennapi életben való esélyegyenlőségéért végzett munka akkor lesz eredményes, amikor a diákjaink helytállnak a középiskolákban. Külön öröm és bizonyíték számomra arról, hogy jó úton járunk, amikor visszajönnek a könyvtárba és beszámolnak emlékeikről és előrehaladásukról.

Jegyzetek

1. Az előadás az MKE 49. vándorgyűlésének KTE szekciójában hangozott el. A szekció több előadásának szövege megjelent lapunk 2018. márciusi számában.
 2. A 2017/18-as tanévben a HHH tanulók aránya 68 % lett.
-
-

Bognár Noémi Erika

A jövő könyvtári terei

Beszámoló a K2 továbbképzési napról

A Könyvtári Intézet Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztálya 2018. április 20-án a Korszerű könyvtár, korszerű szolgáltatások – K2 továbbképzési sorozat keretében szakmai napot szervezett *A jövő könyvtári terei* címmel az Országos Széchényi Könyvtárban.

A könyvtár digitális térben való megjelenése mellett a fizikai könyvtári terek sem veszítik el a jelentőségüket, de új funkciókat fognak betölteni a jövőben. A köz-, a szak- és a felsőoktatási könyvtárak esetében is fontos feladat beépíteni a felhasználói igényeket. A továbbképzési sorozat harmadik alkalmának célja az volt, hogy a résztvevők megismerjenek olyan kezdeményezéseket, jó gyakorlatokat, amelyek a könyvtárak fizikai vagy virtuális tereinek megújítását tűzték ki célul. Ahhoz, hogy a témát minél jobban körbejárjuk, többféle könyvtártípusban dolgozó könyvtári szakembert hívtunk meg. Előadóink innovatív, korszerű hazai és nemzetközi megoldásokkal ismertették meg a szakmai közönséget. A nap során érintettük a felsőoktatási könyvtári terek innovációit, a közkönyvtárak szerethető és zöld tereit. Ezenkívül megismerkedtünk egy online közösségi enciklopédiával és a Könyvtártudományi Szakkönyvtárunk újdonságaival ezekben a témákban.

A továbbképzési nap köszöntőjét Tóth Máté, a Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztály vezetője tartotta, amelyben hangsúlyozta, hogy a K2 sorozat már 8 éve kívánja bemutatni a technológiai és más könyvtári újdonságokat a könyvtárosok és közgyűjteményekben dolgozó szakemberek számára.

Az első előadó, Virágos Márta volt, a DEENK ny. főigazgatója, jelenleg a Debreceni Egyetem Informatikai Karának tudományos főmunkatársa. Fontos szempontnak tartottuk a felsőoktatási könyvtári tapasztalatok és új irányok megismertetését, ezért előadásának témája a felsőoktatási könyvtári innovatív terek voltak. A felsőoktatási környezet, a megváltozott hallgatói generáció és tanulási szokások bemutatása után a hazai könyvtári helyzetet ismertette. Innovatív tanulóterek kialakítására van szükség, amelyek többek között rugalmasak, átrendezhetőek és többfunkciósak. Az elmúlt időszakban a felsőoktatási

Pillanatképek. Fotó: Dobóczy Zsolt és Bognár Noémi Erika

könyvtárakban itthon is jelentős funkcióbővülést lehet érzékelni, ezek alkalmazkodnak a használók egyre differenciáltabb igényeihez, a megváltozott tanulási szokásokhoz. Jellemző az újfajta tanulási és rekreációs igények együttes megjelenése. A használók igényeihez igazodó terek kapcsán a könyvtár mint „harmadik hely” fogalmát és szerepét hazai és külföldi példákon keresztül mutatta be. Számos külföldi minta került említésre, amelyek az egyetem tanuló és szociális központjaként szolgálnak és sok látogatót vonzanak. A felhasználóknak a bevonása, ösztönzése a közösségi tér megtervezésébe több módon is történhet, erre vonatkozó jó gyakorlatot külföldi, de magyarországi könyvtárban, a DEENK-ben is láthattunk.

Horváth Sándor Domonkos, a győri Dr. Kovács Pál Könyvtár és Közösségi Tér igazgatójának prezentációja a könyvtári helyiségekről mint szerethető terekről szólt, és kiemelt Győr-Moson-Sopron megyei példákból indult ki, saját tapasztalatait gyűjtötte egy csokorba. Minden esetben az állománymenedzsment a felújítás alapja. A KSZR szolgáltató helyek általuk elvégzett felújításánál, tehát az 5000 fő alatti települések esetében is azt tapasztalták, hogy folyamatosan változnak a kis közösségek esetében is az igények, a bemutatott 5 éves intervallum elején és végén már újabb szempontok, elvárások jelentek meg. Az előadó számos példát mutatott a képes összeállításában olyan terekről, amelyek megújult, színes könyvtári helyiségekké váltak. A felújítással sikeresen tudja a könyvtár a látogatókat bevonni. A KSZR-en kívül egy fiókkönyvtár (a Ménfőcsanakai Fiókkönyvtár) megújulását is ismertette, valamint a hallgatóság a Kisfaludy Károly Könyvtárról készült tervekbe is betekintést nyerhetett.

Szabó Piroska, a Könyvtártudományi Szakkönyvtár könyvtárosa, a Szakkönyvtár új szerzeményei alapján készítette el előadását, melynek címe *Könyvtári terek a megújulás szolgálatában: nemzetközi kitekintés* volt. Két, a nap témájához kapcsolódó könyvre hívta fel a figyelmet. Az első kötet a könyvtári és tanulóterek megújításáról szól, projekteket, tren-

deket, ötleteket mutat be (*Better library and learning space: projects, trends and ideas*). A második ismertetett könyv inkább átalakulásról, technológiai változásokról és felújításról szól (*Space and Collections Earning Their Keep: Transformation, Technologies, Retooling*). A kötetek bemutatása mellett illusztrációkkal is szemléltette, hogy milyen új könyvtári tereket hoztak létre más országokban. Az ismertetett könyvek megtalálhatók a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban, könyvtárközivel is kölcsönözhetőek.

*A nap során a Könyvtártudományi Szakkönyvtár az előadások témájához kapcsolódó szakirodalmat hozta el az érdeklődőknek
Fotó: Dobóczy Zsolt*

Mikolasek Zsófia, a tatabányai József Attila Megyei és Városi Könyvtár igazgatója a könyvtári zöld terekkel foglalkozott előadásában. Ez a terület egyre népszerűbb a könyvtári szakterületen is. 2010-ben született meg a gondolat, hogy a könyvtárak fókuszáljon az ökológiai gondolkodás, a környezettudatosság terjesztésére, az erre való szemléletformáló nevelésre, programok szervezésére, a környezeti információk kiemelt gyűjtésére és szolgáltatására. A könyvtárnak fizikai és virtuális terei is segítik, megvalósítják ezt a célkitűzést. Található az intézményben Öko-sarok, zöld polc, a falakon kívül pedig Ökoterasz. A virtuális terekre is nagy hangsúlyt fektetnek, az intézmény honlapján is kialakítottak egy külön részt, amely a témával kapcsolatos információkat adja át, köztük azzal a kiadvánnyal, amely az ökológiai gondolkodást hivatott erősíteni Tatabánya város lakóközösségében, még hozzá könyvtári eszközökkel. A weboldal látogatói öko-cikktárban is böngészhetnek, amely egy havonta frissülő bibliográfia. A feliratkozókat havonta hírlevélben értesítik az újdonságokról, öko-hírekről, rendezvényekről. A programjaik során is ököngondolkodást kívánják átadni a könyvtárba látogatóknak.

*A tatabányai példa
Fotó: Dobóczy Zsolt*

Gulyás Enikő a „Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás” – EFOP-1.3.1-15-2016-00001 azonosítószámú projekt szakmai vezetője és Nagy Andor, a projekt munkatársa bevezetésként ismertette, hogy mit nyújt a projekt a településeknek, a közösségeknek, a kulturális szakembereknek, valamint a könyvtáraknak. Az előadás fókuszában egy virtuális tér, egy internetes közösségi enciklopédia volt: a Cselekvő Közösségek Wiki, amely egy online közösségi tér, sok könyvtári vonatkozású szócikkkel. Célja a projekt eredményeinek könnyen kezelhető, közérthető módon való közzététele a nagyközönség számára, a Cselekvő Közösségek Wiki felhasználóinak bevonása a módszertani fejlesztésbe. Az oldal teljesen akadálymentes, rezponzív és kétnyelvű. Az előadás végén még számos könyvtári wiki került felsorolásra.

A továbbképzési napon elhangzott előadások prezentációi a Könyvtári Intézet honlapján (<https://ki.oszk.hu/hir/kutatasi-es-szervezetfejlesztési-osztaly/k2-jovo-konyvtari-terei-2018-04-20-elerheto>) megtekinthetők.

Zöld könyvtári terek a József Attila Megyei és Városi Könyvtárban^{1,2}

Aki arra számít, hogy ultramodern zöld könyvtári terekről fogok írásom során beszámolni, csalódnai fog. Azt gondolom, a zöld könyvtár fogalma kettős. Egyrészt jelent egy épületet, mely megújuló energiákkal, passzív épületként működik, másfelől egy szemléletet, egy könyvtári tartalmat – jelen esetben egy szolgáltatásrendszert. Ez az, amiről írni fogok.

Hogyan kezdődött?

A magyar könyvtáros társadalom néhány éve *Könyvtárak összefogása a társadalomért!* címmel indított országos programsorozatot. E jelmondat utal egyben azokra a globális, társadalmakat érintő kihívásokra, amelyek során válaszokat és megoldásokat kell találni bolygónk és környezetünk állapotának helyzetére, romlására, a megelőzésre és a fenntarthatóságra. Felismerve a szemlélet- és paradigmaváltás szükségességét, amely a társadalom minden rétegét érinti és aktív részvételre, tudatos életmód-szemléletváltásra ösztönzi az embereket, a könyvtár mint információs intézmény és rendszer, a maga sajátos, hagyományos és elektronikus eszközeivel, lehetőségeivel állhat a környezettudatosítás élére.

A könyvtárak a helyi válaszok, intézkedések, személyes és akár intézményes példák gyors és közvetlen elindítói lehetnek, hiszen a gyűjtött, feldolgozott, rendszerezett és közvetített információk, dokumentumok intézményei. A közösségi–közművelődési–nyilvános könyvtárak (*public library*) – éppen a nyilvánosságuk miatt – a társadalom minden szereplőjét, rétegét elérik. Ennek jelentősége kiemelt szerepkörrel ruházta fel őket.

2010-ben a tatabányai József Attila Megyei és Városi Könyvtár Voit Pál vezetésével a közösségi közművelődési könyvtárak közül elsőként fogalmazta meg és emelte ki küldetésnyilatkozatában a fenntarthatóság és környezettudatosság szemléletét. „Az ökológiai gondolkodás, a környezettudatosság terjesztése, erre való szemléletformáló nevelés, programok szervezése, a környezeti információk kiemelt gyűjtése és ezekből való

szolgáltatás” a könyvtár szellemiségének, filozófiájának egyik alappillérvé vált. Minden tevékenységét áthatja az ökológiai elkötelezettség és a társadalmi felelősségvállalás.

Valóságos terek

2010-ben az arculattervezés első mozzanata volt az *ökotéka* kialakítása. A megyei könyvtár gyűjteményében kiemelt állományrész a tágabban értelmezett ökológiai témakörből helyez el itt dokumentumokat és gyarapítja folyamatosan állományát – lehetőségeihez mérten és adott esetben nagyobb példányszámban is. Mintegy 7000 kötet könyv és 30 folyóirat a jelenlegi kínálat. Ebből mintegy 1500 kötet a szabadpolcon is megtalálható. Az olvasóterben fizikailag elkülönített *ökosarok*ban böngészhető könyvválaszték nemcsak a kimondottan természettudományos munkákat tartalmazza, hanem a más tudományterületek ökológiát érintő, keresztező alkotásait is. Az ökosarok hangulatában, berendezésében is ökoszemléletű, közvetlenül a szabadtéri zöld olvasóterbe vezet.

2012-től várja az olvasókat a könyvtár hátsó kertjében kialakított „*zöld olvasóterem*”. A Béke parkra néző teraszon kellemes, csendes környezet várja a látogatókat minden év májusától októberig. A jó időt kihasználva nyaranta számos foglalkozás, program szervezhető itt. A természetes környezetben évente több száz olvasó veszi igénybe a szabadban olvasás lehetőségét.

Az Ökoterasz megnyitása – Fotó: Török Csaba

2016 első félévének végén kezdtük kialakítani a megyeszékhely városrészeiben (Bánhida, Újváros, Felsőgalla, Kertváros, Óváros) működő fiókkönyvtárak zöldpolc-rendszerét. Ez tulajdonképpen egy kiemelés a fiókkönyvtárak állományából, a tágabban értelmezett ökológiai tárgykörbe tartozó könyveket gyűjti egy helyre, külön polcokra. A különgyűjtemény kialakítását követően az újabb beszerzések is ide kerültek, bővítve a természettel, környezettel, fenntarthatósággal kapcsolatos kiadványok kínálatát.

Komárom-Esztergom megye 60 települési önkormányzata kötött szerződést a József Attila Megyei és Városi Könyvtárral, hogy könyvtári szolgáltatásokat rendeljenek lakosságuk ellátására: dokumentumbeszerzést, -feltárást, logisztikai és könyvtári környezet kialakításának szolgáltatásait, programszervezést, digitális felhasználóképzést. A megyei könyvtár 2016-ban arra ösztönözte a kistépülési könyvtárakat, hogy saját fiókkönyvtáraikhoz hasonlóan, de mindenütt közel egységes állományú, új beszerzésű, zöldpolc-

rendszer alakítsanak ki, amellyel könyvtári eszközökkel erősíthető az adott településen a környezettudatosság. 2017-ig a hatvanból 40 település kiskönyvtárában tettük meg az első lépéseket.

Virtuális terek

A tatabányai Ökökönyvtár. Az ökológiai gondolkodás erősítése Tatabánya város lakóközösségében könyvtári eszközökkel című kiadványunkban foglaljuk össze könyvtári ökotevékenységenket, amely 2016-tól már angol nyelven is olvasható a honlapunkon keresztül. 2011-től Nász János szerkeszti a havi hírlevelet, amelyet hírlevél-szolgáltatásként a hírlevélre feliratkozók rendszeresen, automatikusan megkapnak, több száz címre jut el e-mailen keresztül. Kezdetben *Öko-hírlevél*, 2015-től *Öko-hírek* címen jelenik meg. Témakörei:

Fenntartható fejlődés
Környezettudatosság – Környezetvédelem
Humán ökológia
Együttélés
Alternatív és megújuló energiák
Planetáris és kozmikus tudatosság

2011 óta mintegy 1000, az interneten elérhető cikket, tanulmányt ajánlottunk fel elérhetőségükkel, és mintegy 80 saját és külső, a környezettel kapcsolatos rendezvényről tudósítottunk.

2015 februárjától új elemként jelentkezett az *Öko-cikk tár*, amely a könyvtárban előfizetett napilapok és folyóiratok környezettudatos írásaiból válogat. Ez egy annotált (rövid tartalmi összefoglalót, kivonatot tartalmazó) ajánló cikkbibliográfia. A 2015-ös cikkajánlóhoz tárgymutató is készült, hogy segítse azokat, akik egyes ökológiai témákban el szeretnének mélyülni. A tárgymutató folyamatosan bővül. Nász János munkájának köszönhetően 2017 végéig megközelítőleg 700 cikket dolgoz és tár fel.

A megyei könyvtár 2016-ban és 2017-ben is online környezetismereti–környezetvédelmi pályázatot hirdetett az Országos Könyvtári Napok keretében. A tatabányai és a kistéleplési iskolák tanulói, a 10–14 évesek vetélkedhettek értékes díjakért. A vetélkedő kérdései az öko-hírlevelek, a könyvtár öko-tevékenységeit összefoglaló füzetkiadványa, az öko-cikk tár alapján fogalmazódtak meg, miközben honlap- és katalógushasználatra ösztönöztek. A díjak felajánlója környezetgazdálkodás és természetvédelem iránt elkötelezett, a könyvtár partnerkapcsolatainak köszönhetően támogató egyesület és társaság volt. Jól sikerült a hasonló tematikából és módon szervezett online kistéleplési ökovetélkedő is.

Közösségi terek

Az *Öko-esték* rendezvénysorozat 2010 októberétől folyamatosan, havonta, megrendezett előadássorozat a fenntarthatóság, a megújuló energiák, a környezetvédelem, a környezetnevelés, az együttélés, a környezettudatosság szemléletének, szemléletformálásának erősítése érdekében. 2017 végéig több mint 70 előadás zajlott a könyvtárban. Az *Öko-esték* célja, hogy hazai és helyi szakértők tolmácsolásával felhívja a vonzaskörzetben élők figyelmét a környezet- és természettudatosságra, a fenntartható fejlődés lehetőségére.

geire. Az Öko-esték előadóinak kiválasztásában az a törekvés, hogy a társadalom szereplőinek minél szélesebb köréből merítsen, minél több szempontú, holisztikus megközelítéssel adjon közre véleményeket, javaslatokat, megoldási lehetőségeket, látképeket a jelenlegi környezeti helyzetről és az okozott károk orvoslásáról. A teljesség igénye nélkül előadónk volt már: ökológus, homeopata gyermekorvos, fizikus, spirituális kutató, író, dramaturg, zenepedagógus, gombaszakértő, ökoépítész, könyvtáros, újságíró, természetgyógyász, humánökológus, zenész, orvosprofesszor, akvarista, országgyűlési képviselő, kutató-mérnök, régész, előadóművész, minisztériumi főosztályvezető, képzőművész, magyarságtudós, gépészmérnök, biológus-tanár, zárandokegyesület, tudatos vásárlók egyesülete, muzeológus, futóegyesület, kertészmérnök, grafológus, újságíró, jógaoktató, fotóművész, amatőr csillagász, gyógytestnevelő, karateoktató, barlangász, agrármérnök, tibeti mester, geológus, sportmenedzser, kutató intézet vezetője, középiskolai tanár.

Ökoesték – Fotó: Török Csaba

2013-tól szervez a könyvtár táborokat a témában a Nemzeti Kulturális Alap pályázati forrásait felhasználva. 2013-ban Agostyán–Ágostonliget, 2014-ben, 2015-ben és 2017-ben Komárom–Koppánymonostor volt a helyszín, 2016-ban Bajnán, az Alkotóházban volt sikeres a táboroztatás. A tábor résztvevői minden alkalommal a tatabányai általános és részben középiskolás tanulók voltak. A megyei könyvtár gyermekkönyvtárának környezetismereti táborai szintén évek óta népszerűek. 2014 nyaratól évente sikeresen vesz részt a városi környezeti nevelési pályázatokon. Így jöttek létre a *Barangoló* című táborok, melyek fő célja Tatabánya város értékeinek feltérképezése környezettudatos szemmel. A háromnapos napközis tábor programjának összeállításánál fő szempont a természetvédelem, úgy az úti cél, mint a kézműves foglalkozások alapeszközei tekintetében, illetve a közlekedési eszközök kiválasztásában. Előnyt élvezett a kerékpár és a gyalogos közlekedés. A délutáni könyvtári elfoglaltságok között első helyen szerepel a kézműves foglalkozás – természetesen az újrahasznosítás és a környezetvédelem jegyében. Az egész hetes, bentlakásos ismeretterjesztő táborok minden évben egy adott témára koncentrálnak. 2015-ben a „természetismeret” volt a cél túrázással, állatbemutatóval, a Vértes hegység természeti értékeinek bemutatásával. A táborhelyszín a közeli Környebányai Erdei Iskola volt.

2013-ban több turnusban táboroztatott a gyermekkönyvtár a Boglártanya Erdei Iskolában, a Pro-Vértes Természetvédelmi Közalapítvány vendégeként. A tanulók nem csak

a közeli erdők, mezők állat- és növényvilágával kerültek barátságba, de mindennap részt vehettek a háziállatok gondozásában is.

A táborok sikere a pályázati tevékenységet is dicséri, hiszen a Nemzeti Kulturális Alap támogatása nélkül nehezen lettek volna megvalósíthatók. A táborok nem titkolt célja egy, a helyi fiatalokból álló környezetbarát, környezetvédő csapat szervezése, akik a megyei könyvtár szolgáltatásain keresztül már jobban eligazodhatnak a környezetismereti, ökológiai témákban, és ismereteik által, sokkal közvetlenebb vonzerővel bírhatnak a saját korosztályuk felé. A táborok visszatérő témái: a lakóhely, régió, ország és az adott hely természeti értékeinek bemutatása, a megújuló energiák felfedezése a négy elemi világon keresztül, a gyógynövények, környezeti értékeink, a megyei értéktár vonatkozó felvételeinek felismerése. Nagy hangsúlyt fektetünk a tudatos vásárlásra, fogyasztásra és az internet célszerű és veszélytelen használatára.

Ökotábor – Fotó: Török Csaba

A magyar filmkultúra alapvető értékei az ország több mint 400 kistéleplési könyvtárában a *KönyvtárMozsi* programon keresztül tehetők hozzáférhetővé közösségi foglalkozásokon keresztül. 2017-től Komárom-Esztergom megyében 14 településen ökofilmek is bemutatásra kerülnek. A program nem titkolt célja az, hogy az 5000 lélekszám alatti településeken a könyvtárak kulturális közösségi otthonokká szerveződjenek. A bemutatott filmek akár indirekt módon egy, a saját településükért felelősséget vállaló közösségé formálhatják az ott lakókat, valamint a helyi kis könyvtárakon keresztül elérhetővé válik az egész magyar könyvtári szolgáltatásrendszer.

A kínálatban két ökofilm is található:

Danka Krisztina: *A természet IQ-ja* – a felnőtt közönségnek, Török Zoltán: *Vad Magyarország – A vizek birodalma*, az általános iskolai korosztálynak szól.

A filmeket a foglalkozásvezető, Nász János felvezeti, játékos formában feldolgozza a résztvevőkkel, majd beszélgetnek róluk.

A gyermeknap is az ökoszemlélet jegyében zajlott: ökomesék, ökojátsszínház, ökoszöszmötölő, öko-kézműves foglalkozások színesítették.

A 2016 tavaszán az ökológiai gondolkodás jegyében „*ökobete?*” rendeztek a gyerekkönyvtárosok óvodások és kisiskolások számára. *Mentsük meg Glóbi!* címmel kör-

nyezetvédelmi játékos foglalkozássorozattal várták a csoportokat, melyről a Magyar Televízió is tudósított.

Mentsük meg Glóbit gyermekfoglalkozás – Fotó: Török Csaba

Végezetül...

Azt hiszem, a tatabányai József Attila Megyei és Városi Könyvtár szemléletében és szolgáltatásaiban már igazán „zöld”. A Modern Városok Program keretében a közeljövőben megújul könyvtárunk, és őszintén remélem, hogy hamarosan egy igazi, kívül-belül zöld könyvtárról számolhatok be.

Jegyzet

1. Nász János ökológiai szaktájékoztató kollégám anyagainak felhasználásával.
 2. Az előadás a Könyvtári Intézet Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztályának K2 továbbképzési sorozata keretében tartott *A jövő könyvtári terei* című műhelykonferencián hangzott el.
-
-

Új generációs katalogizálási rendszerek¹

A bibliográfiai számbavétel központi tevékenysége, a formai feltárás a könyvtárak egyik elemi feladata. Ez a munka alapjaiban határozza meg a dokumentum- és információszolgáltatás minőségét, ám fontosságára gyakran méltatlanul kevés figyelem irányul. A katalogizálás együtt alakult és fejlődött a könyvtárakkal; formálódását az idők során számos tényező befolyásolta, ám a feldolgozó munkára a legnagyobb hatást az informatika fejlődése gyakorolta. A katalogizálás számítógépes környezetbe való átültetésével 1962-ben létrejött az első, gép által olvasható formátum, a MARC. Mindez több mint 55 évvel ezelőtt történt. Az azóta megváltozott információforrások, a fejlődő számítástechnikai infrastruktúra, az internet elterjedése és az eltérő használói igények olyan változásokat indítottak el, melyek eredményeképp az utóbbi évtizedekben egymás után jelentek meg a különböző, modern katalogizálási rendszerek. Ezek azzal a nem titkolt szándékkal jöttek létre, hogy megújítsák a formai feltárás gyakorlatát, és leváltsák a katalogizálásban jelenleg egyeduralgó és világméretűen elterjedt MARC formátumokat.

E cikkben (és az alapját képező szakdolgozatban) összehasonlításra kerül a MARC az újabb katalogizálási eszközökkel, melyek közül hármat tartok fontosnak bemutatni: a Dublin Core, az RDA és a BIBFRAME rendszereket. Elsőként egy-egy rövid összefoglalót közlök az egyes katalogizálási szabályozásokról, az összehasonlítás szemléltetéséhez pedig a cikk végén található táblázat nyújt segítséget. Ezek által megismerhetjük a legjelentősebb leírási módszerek közötti hasonlóságokat és különbségeket, betekintést nyerhetünk a formai feltárás fejlődésébe és mai helyzetébe, ami nem utolsósorban segít kontextusában látnunk az RDA-hoz vezető utat. A katalogizálási rendszerek közötti összefüggések, az egyes funkciók, lehetőségek fejlődésének megismerése rávilágít arra, hogy napjainkban már egy állandóan fejlődő területről van szó. Ennek folyamatos nyomon követése elengedhetetlen ahhoz, hogy a könyvtárak képesek legyenek lépést tartani az információforrások és a felhasználói igények változásaival.

MARC

A MARC (*Machine Readable Cataloguing*) létrejötté az 1960-as évekig nyúlik vissza. A számítógépek fejlődésének és katalogizálásban való elterjedésének hatására szükségessé

vált egy összefüggő szabályrendszer kialakítása, hogy a bibliográfiai adatokat egységes szerkezetben és a számítógépek számára azonosíthatóan rögzítsék, továbbá, hogy megvalósuljon a bibliográfiai rendszerek közötti rekordcsere.² A magyar MARC szabvány megjelenésének ideje 1994-re tehető, az Országos Széchényi Könyvtár ekkor hozta létre – az érvényes magyar könyvtári szabványok előírásainak figyelembevételével – saját kommunikációs formátumát, a HUNMARC-ot.³ Annak ellenére, hogy a könyvtárgépesítés nagygépes rendszerei már a 70-es években elterjedtek Magyarországon, a magyar szabvány bevezetésére csak a nemzetközi MARC formátum megjelenése után több mint 30 évvel került sor.⁴

Általánosságban elmondható, hogy a MARC formátumú bibliográfiai rekordok hierarchikus szerkezetűek: a rekord mezőkből áll, a mező pedig almezőkből.⁵ A formátum struktúrája, azaz a rekordszerkezet a géppel olvasható rekordok fizikai megjelenítése, mely három részből épül fel: rekordfej, mutató és adatmező.⁶ A tartalmi azonosító kódok, más néven tartalomjelölők a gépi feldolgozás és az adatcsere érdekében egyértelműen azonosítják, illetve kiegészítő információkkal látják el a könyvtári szabványokban előírt adatelemeket.⁷ A bibliográfiai rekord tartalmát (adattartalom) a leírás adatai, a besorolási adatok és egyéb hozzáférési pontok képezik.⁸

A MARC formátum fejlesztése ma is tart: az újabb szemléletek szerint a MARC rekordok XML (*Extensible Markup Language*) formátumban való leképezése széleskörű lehetőségeket biztosítana, ugyanis az XML a MARC-nál egy sokkal általánosabb adatcsereformátum. Az ebben megjelenített rekordok formátumleírása elhelyezhető az interneten, az XML alkalmas a kapcsolódó művek kezelésére, ezáltal megfelelne az FRBR koncepciónak. Az XML formátumot támogató eszközök segítségével egy XML rekord több eltérő formátum hordozója is lehet, és ugyanazon adat különböző MARC formátumokban is megjeleníthető belőle.⁹ Emellett létrejöttek már olyan szoftverek is, melyek elvégzik a MARC rekordok XML formátumba való konvertálását.¹⁰

A MARC kritikája

A bibliográfiai rekordok cseréje a MARC formátumok között már kezdetektől fogva akadályokba ütközött, mert a tartalomjelölők eltérősége miatt a különböző MARC-típusok között nem jöhetett létre közvetlen adatcsere. Ezt először konverziós programokkal (pl. a UseMARCON-programrendszer) próbálták áthidalni, de a sok eltérő formátum miatt számtalan átalakítóprogramot kellett kidolgozni, ami nem bizonyult volna gazdaságos megoldásnak.¹¹

Ma már általános elvárás a könyvtárakkal szemben, hogy bibliográfiai rekordjaikat más intézmények, nem könyvtári információs rendszerek számára is elérhetővé tegyék, de a MARC korlátai a szabvány folyamatos fejlesztése ellenére sem teszik ezt lehetővé. Ebből a szempontból hátránynak számít a MARC „szövegesadat-orientáltsága”, ami problémássá teszi teljes szövegek, képi és hangfájlok beágyazását. Gyakorlati nehézségekbe ütközik a rekordokon belüli nagy adatmennyiségek feldolgozása, és a különböző mezőkben lévő adatok közötti kapcsolatok kezelése. A MARC szerkezete a szekvenciális adatfolyam megvalósítására alkalmas,¹² emiatt lehet problémás a nem MARC formátumot használó, nem könyvtári intézményekkel való adatcsere.¹³

A formátum részletességét, illetve bonyolultságát tekintve is nehézségekkel találkozhatunk. A MARC formátumok a bibliográfiai adatok rendkívül részletezett és aprólékos

rögzítésére adnak lehetőséget, ám azok számára, akik nem vagy csak kevésbé értik a MARC összetett szintaxisát, egy ilyen formátumú rekord első ránézésre túlságosan bonyolultnak tűnhet. Továbbá, a részletesség nem feltétlenül egyenlő a rugalmassággal: egy MARC rekordban nem rögzíthetők olyan hierarchikus tartalmak, mint például egy kiadvány tartalomjegyzéke, de egy könyvborítót sem lehet megfelelő módon hozzáadni egy-egy rekordhoz.¹⁴

Roy Tennant 2002-ben megjelent cikkében¹⁵ korszerűtlennek minősítette a MARC formátumot. Véleményem szerint a szerző akkori megállapítása az idő előrehaladtával, a katalogizálás mai helyzetét tekintve csak még helytállóbbá vált. Ez a formátum abban az időben alakult ki, amikor az adattárolás és a feldolgozás ritka és drága tevékenységnek számított, ami a mai viszonyokról már nem mondható el. A hazai körülményeket tekintve az egy országon belüli adatsere a mai napig is nehézségekbe ütközik a szabványalkalmazások különbözősége miatt. Emiatt problémák merülhetnek fel a rekordok átemelésekor, ami visszaveti a katalogizálási munka eredményességét. A felsoroltak alapján úgy gondolom, hogy a MARC a bonyolult szabályrendszere, a speciális dokumentumtípusokkal és más formátumokkal való inkompatibilitása miatt egy elavult szabványnak minősíthető. Biztató azonban a könyvtárak részéről az egyre szélesebb körben mutatkozó nyitottság és elköteleződés egy-egy modernebb katalogizálási rendszerre való áttérés mellett.

Dublin Core

A könyvtárakban eleinte nem okozott gondot a kézzel fogható elektronikus dokumentumok (pl. CD, DVD) feltárása, kihívást jelentett viszont a távoli elérésű, virtuális, „eredeti” fizikai hordozót nélkülöző dokumentumok könyvtári kezelése.¹⁶ E problémák megoldására jöttek létre azok a módszerek, amelyek metaadatokkal írják le az információt. Ezek közé tartozik a nemzetközi konferenciasorozat eredményeként, 1995-ben létrejött¹⁷ Dublin Core (DC) is, amely az IFLA FRBR modelljére épül. A DC adatelemeiből készült ISO szabvány Magyarországon *MSZ ISO 15836 Információ és dokumentáció. A Dublin Core metaadat elemkészlete* címmel jelent meg 2004-ben. Hazánkban több könyvtár, illetve könyvtári szolgáltatás is használja vagy használta a DC metaadatrendszert, többek között a Magyar Elektronikus Könyvtár, az Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis, illetve az egykori Neumann-ház.¹⁸

A Dublin Core egyik leglényegesebb tulajdonsága a MARC-hoz képest jóval egyszerűbb szerkezet, amely nem függ a dokumentum struktúrájától, a metaadatok tetszőleges sorrendben tüntethetők fel. Minden adatelemnek több értéke lehet, valamennyi elem szabadon választható és ismételhető.¹⁹ A DC rendszere nyitott, ezáltal van lehetőség egyéb leíró elemek (például helyi állományadatok) hozzáadására is.²⁰ A Dublin Core elemeknek nem határozták meg a szintaxisát, de szemantikájuknak a felhasználók számára is érthetőnek kell lennie. Az adott elemek jelentését különféle minősítőkkal lehet módosítani. A Dublin Core felépítése lehetővé teszi, hogy az információt a MARC szerkezetének megfelelően is rögzíthessük a katalógusban (*1. táblázat*), a DC elemek MARC-kal való megfeleltetésére konverziós táblákat használnak. A Dublin Core elemei egyaránt címkézhetők HTML-ben és XML-ben is.²¹

MARC mezők	Dublin Core elem
100, 110, 111, 700, 710, 711	Közreműködő
720	
651, 662	Tér-idő vonatkozás
751, 752	
–	Létrehozó
008/07-10	Dátum
260\$c\$g	
500-599 (kivéve 506), 530, 540, 546	Leírás
340	Formátum
856\$q	
020\$a, 022\$a, 024\$a	Forrásazonosító
856\$u	
008/35-37	Nyelv
041\$a\$b\$d\$e\$f\$g\$h\$j	
546	
260\$a\$b	Kiadó
530, 760-787\$o\$t	Kapcsolat
506, 540	Jogok
534\$t	Eredeti információforrás
786\$o\$t	
050, 060, 080, 082	Tárgy- és kulcsszavak, jelzetek
600, 610, 611, 630, 650, 653	
245, 246	Cím
655	Típus

1. táblázat: A MARC mezők megfeleltetése a DC elemekkel²²

A Dublin Core, egyszerűségének köszönhetően, nem csak a könnyebb feltárást, de a széles körű visszakeresést is lehetővé teszi. A leírás során a metaadatok elsődleges forrása – a hagyományos dokumentumokhoz hasonlóan – a szöveg, azonban jól strukturált formátumú elektronikus dokumentumok feldolgozása esetén a metaadatok egy része kódok segítségével automatikusan is kiolvasható.²³

A Dublin Core értékelése

A Dublin Core-t megjelenésekor nagyon pozitívan (mint a „legkimunkáltabb és a legfejleszthetőbb koncepció”)²⁴ fogadta a szakma, köszönhetően az egyszerűségének, a könnyebb használatának és értelmezhetőségének. Ennek ellenére a könyvtárak nem tér-

tek át tömegesen az alkalmazására, aminek változatos okai lehetnek. A DC elsősorban az online dokumentumok leírására készült formátum, emiatt problémák merülhetnek fel az eredetileg nem digitális dokumentumoknál, vagy azok elektronikus reprezentációjánál való alkalmazásakor, olyan adatelemeknél (pl. dátum), amelyek a digitalizált állományra vonatkoznak, és nem az eredeti műre.²⁵ Emiatt nem minden esetben biztosítható a szabvány következetes alkalmazása.

Bármilyen fejlesztésről is legyen szó a könyvtárakban, mindennek pénzügyi vonzata van. Nem biztos, hogy a Dublin Core minden (főleg a kisebb, magyar fejlesztésű) integrált könyvtári rendszerrel kompatibilis, emiatt új szoftverekre kellene beruházni. További meghatározó indok lehet, hogy a katalogizálók egyszerűen a régebbi szabványt ismerik, azt tudják használni, és egy teljesen új módszer megtanulásához rengeteg idő és energia szükséges, nem beszélve a továbbképzésekről, tanfolyamokról, amikre éppúgy szükség volna.

A formátum egyszerűsége szintén felfogható negatívumként. A Dublin Core túl általános, emiatt önmagában nem felel meg a katalogizálás során felmerülő speciális igényeknek, mivel nem lehet vele mély és részletes leírást készíteni.²⁶ Ennélfogva nem alkalmazható olyan könyvtárakban, ahol kifejezetten arra volna igény, hogy a hagyományos dokumentumok és elektronikus források részletes feltárása egyetlen szabvánnyal kivitelezhető legyen. Az egyszerű struktúra azonban nem jelent abszolút hátrányt, ugyanis a szabvány kiindulási alapként szolgálhat a több mindenre kiterjedő leírások elkészítéséhez, köszönhetően annak, hogy összeegyeztethető és kiegészíthető más rendszerekkel. Így a DC alkalmazásával összefüggően lehetőség van széles körű feltárást lehetővé tévő szabványok használatára is.²⁷ Az egyszerűség mellett szól, hogy a Dublin Core az első olyan szabvány, amellyel az online tartalmak is könnyen leírhatóak. Az internetes forrásokat lehetetlen volna egy olyan bonyolult és mára már elavult formátummal feldolgozni, mint a MARC. Pozitív különbségként értékelhető, hogy a DC elkészítésénél nagyobb hangsúlyt fektettek arra, hogy a rekordok közötti kapcsolatok feltüntetésére is lehetőség legyen. A minősítők helyes használatával megoldható továbbá az egyes elemek pontosítása (például a dátum elem mint a készítés, publikálás vagy módosítás dátuma), ezáltal megtartható a rekordok készítése során a következetesség.²⁸

Alapvetően a Dublin Core-t nem azért alkották meg, hogy teljes egészében helyettesítsen más metaadat szabványokat, hanem a másféle szemantikai alapokkal rendelkező formátumokkal való párhuzamos használatra. Ezt lehetővé teszi, hogy a részletesebb formátumok átkonvertálhatók Dublin Core-ba, a DC rekordok pedig alapul szolgálhatnak összetettebb forrásleírások készítéséhez. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy „a Dublin Core elemkészlet (...) a részletező gazdagságot áldozza fel a mindenre kiterjedő hozzáférhetőségért.”²⁹

RDA

Az új internetes keresési szokások indokoltá tették az addigra már több szempontból elavultnak számító, elsősorban fizikai információhordozókra kidolgozott AACR2 katalogizálási szabályzat felülvizsgálatát. A korábbi hibák javításával, a szabályzat újabb és újabb kiegészítéseivel azonban nem jutottak volna hasznos eredményre, így a kétezres évek elején létrejött egy teljesen új szabályzat RDA (*Resource Description and Access*) néven. A szabályozás elméleti alapja az 1998-ban létrehozott FRBR tanulmány és a hozzá kap-

csolódó, 2008-ban létrejött FRAD modell, ezért az RDA az FR-modellek egyfajta megvalósulásának is tekinthető.³⁰ A szabályzat a dokumentumleírást egy újabb szemlélettel közelíti meg, mivel elméleti keretekbe helyezkedik, digitális környezetre tervezték, és jóval szélesebb alkalmazási területet fed le, mint az AACR2.³¹

Az RDA korszerűsítése ma is folyamatban van. Ez többek között abban mutatkozik meg, hogy a szabályzatot átalakítják, illetve részben már átalakították az FRBR, FRAD és FRASAD (*Functional Requirements for Subject Authority Data*) modelleket integráló könyvtári referenciamodellnek (IFLA LRM) megfelelően.³² A Megújítására a szélesebb körű és korszerű alkalmazás lehetővé tételének érdekében került sor.³³ A 3R projekt (*RDA Toolkit Restructure and Redesign Project*) mindemellett a szabályzat újrastrukturálását célozta meg.³⁴

Az RDA úgynevezett adattartalmi szabvány, amely „csak a regisztrálandó adatok körére, megformálásuk módjára és összekapcsolásukra összpontosít.”³⁵ Ehhez elengedhetetlen, hogy a kezelendő információk megfelelően tagolódjanak, és minél pontosabban legyenek meghatározva, ami a bibliográfiai adatok előállítóinak a feladata. Mivel az RDA egy szöveges dokumentum, szabályokkal, előírásokkal, olyan jellegű, széles körben elterjedt, „véglegessé vált” megtestesülése még nincs, mint az ISBD-nek a MARC adatszerkesztési szabvány. Emiatt az RDA gyakorlati alkalmazása egyelőre még alakulóban lévő folyamat.³⁶ Az RDA részben kompatibilis a MARC21-gyel (*2. táblázat*) és a Dublin Core-al, továbbá a katalogizálási szabályzatban található információk egy része RDF nyelvre (*Resource Description Framework*) átültetve elemkészletként is reprezentálható³⁷, ezáltal az RDA összeegyeztethető a jelenleg elterjedtebb formátumokkal.

MARC mezők	FRBR entitások
1XX	Személy, család, testület, mű, kifejezési forma
130/240	Mű, kifejezési forma
245–260, 490	Megjelenési forma
300	Kifejezési forma, megjelenési forma
Egyéb 3XX	Mű, kifejezési forma, megjelenési forma
5XX	Mű, kifejezési forma, megjelenési forma, példány
700–730	Személy, család, testület, mű, kifejezési forma
760–787	Kapcsolódó mű, kifejezési forma, megjelenési forma
8XX	Mű, kifejezési forma, megjelenési forma

2. táblázat: A MARC mezők megfeleltetése az FRBR entitásokkal, amin az RDA alapul.³⁸

Az RDA kritikája

Ahogy már a Dublin Core esetében is felmerült, az új szabályozások bevezetése kétségkívül anyagi ráfordítást igényel, ami az RDA tekintetében is figyelemre méltó. A szabályozáshoz kapcsolódó segédanyag megvásárlása mellett további kiadást jelent a katalogizálók képzése, tanfolyamok szervezése. Az integrált könyvtári rendszerek módosításának, cseréjének szintén pénzügyi vonzata van. Ugyanakkor a nemzetközi névterek, besorolási állományok (pl. VIAF) használata, általában az adatok nyíltabbá válása, újrahazsnosításuk

fokozódása hosszabb távon felgyorsíthatja a munkát. További kérdés, hogy a könyvtári rendszerek fejlesztői át fogják-e térni az RDF-kompatibilis rendszerek fejlesztésére. Számításba kell venni azt is, hogy minden könyvtár nem lesz képes egyszerre megvalósítani az új szabályozásra való áttérést, ami az együttműködésben okozhat nehézségeket.

További problémákat vet fel, hogy az RDA megfelelő alkalmazásához a szemantikus web fejlődése is elengedhetetlen, mely jelenleg még nem mondható kellően kiforrottnak. Habár az RDA fejlesztése során nagy hangsúlyt fektettek a jelenlegi rendszerekkel való kompatibilitásra, jelenleg ezeket csak bizonyos mértékig lehet megfeleltetni az RDA szabályzatának, egy ponton túl már lehetetlenné válik a teljes összeegyeztethetőség.

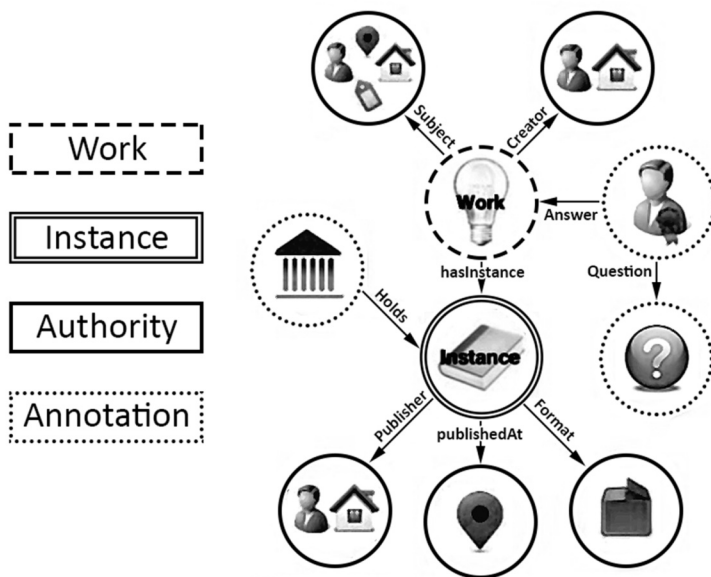
Mindezek ellenére az RDA-t hátrányai egyáltalán nem teszik elvetendő szabályzattá, hiszen olyan előnyökkel rendelkezik, melyek ígéretes fejlődési tendenciákat vetítenek előre. Az FRBR és FRAD modelleknek köszönhetően a dokumentumleírás során bővebb és szegmentáltabb elemkészlet áll a katalogizálók rendelkezésére. Az RDA több tekintetben rugalmasabb elődjénél, többek között annak eredményeképpen, hogy nyitott szabvány, ezért új dokumentumtípusok kezelésére, specifikus munkafolyamatok és nemzeti katalogizálási jellegzetességek definiálására is alkalmas. Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy a szabályzat az adatok közötti kapcsolatok feltüntetésére is szélesebb körű lehetőségeket biztosít.

BIBFRAME

A BIBFRAME keretrendszerrel – mivel egy viszonylag új kezdeményezésről van szó – egyelőre kevés magyar nyelvű szakirodalom áll rendelkezésünkre, emiatt nehezebb róla olyan átfogó képet alkotni, mint a korábbi katalogizálási eszközökről. A MARC-kal kapcsolatos általános elégedetlenségből (például a teljes körű RDA-MARC kompatibilitás megvalósíthatatlanságából) kiinduló megoldási kísérletek egyik legújabb vívmányának számít a BIBFRAME (*Bibliographic Framework*) keretrendszer. A BIBFRAME nem csupán egy elméleti modell, hanem már megjelennek benne a gyakorlati alkalmazás lehetőségei is. Hubay Miklós Péter a következő definíciót alkotta meg a keretrendszer fogalmának meghatározására: „A BIBFRAME a Linked Data-alapelveket követő, könyvtári felhasználásra fejlesztett (...) szókészlet, amely az FRBR-ben leírt funkcionális megközelítést alkalmazó bibliográfiai leírások készítéséhez szükséges legfontosabb dokumentum-tulajdonságokat és relációkat tartalmazza.”³⁹ A meghatározásból egyértelműen kiderül, hogy az új szókészlet is a korábbiakban már említett FRBR modellre épül.

Horváth Ádám szerint⁴⁰ már részben a kapcsolt adatok korában élünk, melyet lehetséges a szemantikus web korának is nevezni, amiben az adatokat RDF állítások formájában tesszük közzé. A BIBFRAME keretrendszer is RDF nyelven hozza létre a leírást, mely adatokhoz bárki újabb állításokat tehet hozzá, hiszen a katalogizálás közvetlenül az interneten zajlik. Így egy könyvtár leírása, továbbá az egész könyvtári rendszer is bővíthető, ezáltal létrejöhet egy világméretű közös katalógus. Az Országos Széchényi Könyvtár 2010-ben úttörőnek számított azzal, hogy másodikként tette fel adatait a szemantikus webre, amivel, ha közvetetten is, de hozzájárult a (szintén a szemantikus web technológiáján alapuló) BIBFRAME kialakulásához. Az elődök példáját később számos könyvtár és múzeum is követte.

Az FRBR tanulmányra, illetve annak négy entitására (mű, kifejezési forma, megjelenési forma, példány) épülő BIBFRAME egyik fontos jellemzője, hogy az előbbieket közül csak három entitással dolgozik (1. ábra).⁴¹

1. ábra: A BIBFRAME modell⁴²

A BIBFRAME a MARC-kal ellentétben nem az önmagában is értelmezhető katalógusrekordokra fókuszál, hanem a források kontrollált azonosítók segítségével történő összekapcsolására.⁴³ Ennélfogva a BIBFRAME-környezetben nincsenek hagyományos értelemben vett bibliográfiai leírások, szabályozott adatsorok.⁴⁴ A BIBFRAME világosan különbséget tesz a fogalmi tartalom és a fizikai vagy digitális megvalósulás között. Az információs entitásokat egyértelműen azonosítja, megmutatja és hasznosítja ezek kapcsolatát. A rendszer tervezetten nem tartalmaz sok korlátozást, tehát szándékosan alulspecifikált, mely biztosítja a széleskörű felhasználhatóságot. A konkrét alkalmazás során azonban szigorú szabályok definiálására van szükség, ezeket az ún. BIBFRAME profilkban van lehetőség leírni.⁴⁵

A BIBFRAME megítélése

A BIBFRAME-et azzal a céllal alkották meg, hogy leváltsa a MARC-formátumot, és egy teljes mértékben a webbe integrálódó katalogizálást hozzon létre. A keretrendszerben, mivel friss kezdeményezés, egyelőre még sok a kidolgozatlan terület, a bizonytalanság és a kérdés. Valószínű, hogy a rendszer még számos fejlesztésen és átalakításon megy majd keresztül, mire a széleskörű bevezetés lehetővé válik. Alapvető feltétel, hogy a könyvtári rendszereknek alkalmasnak kell lenniük a linked data-alapú feldolgozásra, ami a fejlesztők újításokhoz való viszonyulásától, az infrastrukturális és anyagi lehetőségektől függ. Emellett a könyvtáraknak is fel kell készülniük arra, hogy adataikat publikálják a szemantikus weben.

A BIBFRAME a bibliográfiai feldolgozás egyik korszerű megközelítése, ám több tekintetben mégsem minősül teljes újdonságnak. A keretrendszer informatikai alapja az RDF nyelv, mely már jóval korábban, a BIBFRAME előtt megjelent. A BIBFRAME mellett egyéb, hasonló céllal létrejött szótárak is léteznek, tehát ebben a tekintetben sem teljesen egyedülálló kezdeményezés.⁴⁶ Mint a legtöbb korszerűsítési törekvés, ez is újfajta gondolkodást és gyakorlatot igényel. A bibliográfiai adatoknak a világhálóra történő integrálásával, a nem hagyományos, nem MARC módszerekkel történő megosztásával, és az erőforrások összekapcsolására szolgáló hivatkozások használatával a könyvtárak olyan tudásfeltárási légkört teremtenek, amelyet a MARC formátummal nem volna lehetséges elérni.⁴⁷ A BIBFRAME használatával csökkenne a katalogizálásra fordítandó idő és energia, még könnyebben megvalósulhatna a közös katalogizálás. A rendszer mind anyagi, mind munkaerő-ráfordítás szempontjából gazdaságosabbá teheti a könyvtári feldolgozó munkát, továbbá a besorolási adatok létrehozása és kezelése is egyszerűbbé válhat. Fontos tényező a többi katalogizálási rendszertől való függetlensége is. A kapcsolatok széleskörű feltűntethetőségével kiszélesednek a könyvtári katalogusban való böngészés lehetőségei: a BIBFRAME használatával a könyvtár már nemcsak a világhálón, hanem annak részeként működhet.

Összehasonlítás

Az alábbiakban összehasonlítom a fentebb bemutatott leírási szabályozásokat. Bár mindegyik eszköz célja a katalogizálás – az adott korban és technikai fejlettségi szinten történő – legmegfelelőbb kivitelezése, teljes körű, minden részterületet lefedő összehasonlításra a szabályzatok alapvető különbözőségei miatt nincs lehetőség. Példának okáért: a MARC adatsere-formátum mint hordozó körülményesen vehető csak össze az RDA-val, amely egy katalogizálási szabályzat. Az alábbi összehasonlításból az egyes leírási eszközök közötti hasonlóságok és különbségek mellett legszembevetőbben a számítógépes katalogizálás történeti fejlődéséről és változásairól kaphatunk átfogó képet. Az egyes szempontok szerint csoportosított összehasonlítások után a cikk végén található összefoglaló táblázat nyújt segítséget a tulajdonságok összevetéséhez és a fejlődés áttekintéséhez.

A leírandó dokumentumok köre

Egy szabályzat alkalmazhatóságát nagymértékben meghatározza, hogy alapvetően milyen dokumentumok feldolgozására készült. A MARC formátumok – megalkotásuk korszakának megfelelően – elsősorban a hagyományos, könyvtárban fizikailag is jelen lévő források leírására használhatók. Az elektronikus, online dokumentumok elterjedésének hatására később lehetővé vált, hogy ezek is rögzítésre kerüljenek egy rekordban, azonban a MARC, szerkezetéből adódóan, legmegfelelőbben az analóg dokumentumok leírására használható. Felismerve a nem hagyományos dokumentumok feldolgozására mutatkozó, egyre növekvő igényt, az újabb leírási módszereket, mint például a Dublin Core metaadat-formátum, már kifejezetten az elektronikus dokumentumok leírására tervezték. Míg ez utóbbi rendszer esetén problémákba ütközhet az analóg dokumentumok leírása, a későbbi katalogizálási eszközöket már úgy alkották meg, hogy alkalmasak legyenek mindenfajta forrás leírására. Az AACR2-t leváltó RDA szabályzat már az elekt-

ronikus és online források feltárására vonatkozó szabályok figyelembevételével készült, ezzel új alapot teremtve a modernebb katalogizálási formátumoknak. A 2012-ben létrejött BIBFRAME keretrendszer létrehozásakor is cél volt az elektronikus dokumentumok leírásának lehetővé tétele.

A leírás szerkezete

A bibliográfiai leírás szerkezetének változása jól példázza a katalogizálásban bekövetkezett szemléletbeli fejlődést. A formátumok szintaxisát és szemantikáját tekintve leginkább a MARC és a Dublin Core hasonlítható össze. A MARC mellett – összetett szintaxisa és bonyolult szemantikája ellenére – pozitív érvként hozható fel, hogy az egyes adatelemek precíz azonosításával az adatok rendkívül részletes rögzítésére alkalmas. Bonyolultsága hosszú távon mégis egy új formátum kidolgozását eredményezte: a Dublin Core ember és gép számára is könnyen értelmezhető szemantikája, továbbá nem meghatározott szintaxisa lehetővé tette a feldolgozó munka egyszerűbbé válását, ám a letisztultság együtt járt a részletességről való lemondással is. Ezért mondható a Dublin Core inkább a MARC-ot kiegészítő, mintsem leváltó formátumnak.

Utóbbi két rendszer közötti lehetséges összehasonlítási alap lehet még az egyes leírási elemek jelentésének módosítása: míg a Dublin Core-ban nagyobb hangsúlyt fektettek a különböző minősítők bevezetésére, addig a MARC-ban erre a feladatra adott esetben az indikátorok lehetnek alkalmasak. Ezek azonban nem tesznek lehetővé olyan részletes és sokrétű jellemzéseket, mint a DC minősítői. Az RDA esetében természetesen nem beszélhetünk formátumjellemzőkről, lévén katalogizálási szabályzatról van szó.

Alapvető tulajdonság továbbá a rekord létrehozásának egyszerűsége, illetve bonyolultsága. A MARC formátumot ért kritikák egy része a leírások létrehozásának komplikált-ságáról szól. A formai feltárásban való jártasság és biztos katalogizálási gyakorlat nélkül egy MARC rekord elkészítése valóban körülményes munka, ehhez képest számít előrelépésnek a Dublin Core egyszerű szerkezete, mely a leírás elkészítését is nagymértékben könnyebbé tette. Ma már teljesen más megközelítést kapott ez a kérdés: a BIBFRAME esetében már nem is beszélhetünk klasszikus értelemben vett, önmagukban értelmezhető katalógusrekordokról, ezek helyét a források azonosítók segítségével történő, automatizált összekapcsolása vette át.

Elengedhetetlen szempont a rekordok értelmezhetőségének kérdése. A MARC formátumok esetén az olvasók alig, a könyvtárosok csak akkor, ha gyakorlott katalogizálók, az internetes keresőmotorok pedig egyáltalán nem tudják értelmezni a rekordokat. A modern katalogizálási rendszereket már a könnyebb interpretáció jegyében alkották meg: fontos, hogy az adatokat egy meghatározott szempontrendszer szerint, olyan módon azonosítsák, hogy azok más rendszerek és emberek számára is érthetőek és hasznosíthatóak legyenek.

A források közötti kapcsolatok rögzítése

A rekordok vagy források közötti kapcsolatok feltüntetésének lehetősége a formai feltárás fejlődése során jelentős átalakuláson ment keresztül. A MARC formátum ezt a funkciót csak nagyon körülményesen és meglehetősen alapszinten tette lehetővé. A modern katalogizálási eszközök kidolgozása során egyre nagyobb hangsúly került a for-

rások közötti kapcsolatok rögzítésére: már a Dublin Core metaadatrendszer keretei között lehetővé vált annak definiálása, hogy az egyes források *milyen* összefüggésben állnak egymással. Ez a lehetőség kiszélesedett a későbbi katalogizálási rendszerek, az RDA és a BIBFRAME megjelenésével, melyek fejlesztése során már kifejezetten az azonosítást és a források közötti kapcsolatok jelölését helyezik előtérbe.

Más rendszerekkel való kompatibilitás

Ezen szempont esetén többféle összeegyeztethetőségi kérdés is felmerülhet. A MARC-ot annak idején a bibliográfiai adatcsere lehetővé tételért hozták létre, ám az egyes országok (és az országokon belül az egyes könyvtárak) eltérő szabványhasználatára miatt a bibliográfiai adatok cseréje mindig nehézségekbe ütközött – és ütközik ma is.

Az új katalogizálási módszerek megjelenésével lényegessé vált a MARC és a modern rendszerek összeilleszthetőségének kérdése is. A Dublin Core, az RDA és a BIBFRAME megalkotásakor is törekedtek a MARC-kal való kompatibilitásra, ám a teljes harmonizációt sosem sikerült maradéktalanul megvalósítani. Például a MARC és a DC esetében az egyes rekordok átalakíthatók egymásba, oda-vissza történő konverzióra viszont nincs lehetőség, mivel ez elkerülhetetlenül adatvesztéssel járna. A RDA sem feleltethető meg teljesen a MARC-nak (MARC21-nek), mert az RDA-ban rögzített kapcsolatok megjelenítésére a MARC21 formátum a számos fejlesztés ellenére sem alkalmas.

Webbe való integrálhatóság

A formai feltárás egyik legaktuálisabb feladata, a katalógusrekordok weben történő megjelenítése, és a katalogizálás internetes környezetbe való beillesztése is meghatározó tulajdonságnak minősül. Az eddig bemutatott jellemzők alapján is látható, hogy a MARC bonyolult szintaxisa miatt nem alkalmas a webes környezetbe való integrálásra. Erre jelentett megoldást az elektronikus dokumentumok feldolgozására megalkotott Dublin Core. Az RDA katalogizálási szabályzat a források közötti kapcsolatokra fókuszáltságának köszönhetően erre a feladatra rendkívül alkalmassá teszi az ezen alapuló formátumokat. A BIBFRAME keretrendszer használatával, a webes környezetben történő katalogizálás számít a jelenlegi legkorszerűbb és legalkalmasabb megoldásnak.

Összegzés

A megismert katalogizálási rendszerek jellemzőinek és megítélésének birtokában már kellő ismerettel rendelkezünk ahhoz, hogy a katalogizálás fejlődését tekintve levonjunk néhány szembeötlő következtetést. A formai feltárás fejlődését áttekintve úgy tűnik, mintha a könyvtári katalogizálás folyamatos lemaradásban lenne a technika fejlődéséhez képest: mire megteremtődne annak a lehetősége, hogy egy szabványt széles körben bevezessenek, addigra az – hol a leírandó források változása, hol az informatika fejlődése, hol egyéb okok miatt – meghaladottá válik. Napjainkban az információszolgáltatás szempontjából egyre komplexebb elvárások mutatkoznak a könyvtárak felé, de ezeknek lehetetlen maradéktalanul megfelelni, ha közben korszerűtlen módszerekkel próbáljuk kezelni a mára már átstrukturálódott információkat.

Annak, hogy az egyes könyvtárak miért nem szorgalmazzák a modernebb katalogizálási rendszerekre való áttérést, nem feltétlenül szakmai oka van. Véleményem szerint azzal

a kérdéssel is szembe kell nézniük, hogy érdemes-e megkezdeni a nehézkes és költséges átállási munkát egy újonnan megjelenő szabályzatra, ha valószínűsíthető, hogy néhány éven belül megalkotnak egy újabbat. Tekintve az összehasonlításban megfogalmazott gondolatokat, a megújulás előbb-utóbb elkerülhetetlenné válik, de bizakodhatunk, hogy az új katalogizálási eszközök előnyeinek köszönhetően ez a könyvtáraknak egy megtérülő befektetést jelent majd.

Az újabb rendszereket a MARC-kal összehasonlítva részletesen kirajzolódik, hogy mi-
ben fejlődtek elődjükhöz képest. A modern katalogizálási eszközök használatával már természetes, hogy elektronikus, online dokumentumokat is leírhatunk, hogy felépítésük lehetővé teszi az egyes források közötti sokféle kapcsolat feltüntetését, és hogy az internet már nemcsak a katalógusadatok megjelenítésére szolgáló platform, hanem a feldolgozó munka közege is lehet. A kérdés az, hogy mikor, milyen feltételek teljesülésével lesznek képesek a könyvtárak arra, hogy éljenek az új módszerek adta lehetőségekkel, továbbá, hogy vajon melyik katalogizálási rendszer fogja végül leváltani a MARC formátumot.

Napjainkban az internetet a könyvtárral párhuzamba állítva újra és újra megkérdőjeleződik ez utóbbi szerepe és létjogosultsága. Az erre irányuló kritikák jellemzően nem szakmabeliektől, hanem a hétköznapi emberektől – a könyvtárhasználóktól, vagy inkább nem használóktól – származnak. Ez az általános vélekedés jelentősen megváltozhatna, ha megtapasztalnák, hogy a különböző, modern rendszerek alkalmazásával, a könyvtáraknak és a könyvtárosoknak köszönhetően az általuk ismert internet jelentősen átalakulna, és az eddigieknél jóval szélesebb körű információszolgáltatást tenne lehetővé. Ez a cél pedig korántsem elérhetetlen. Ha még többen felismernék a katalogizálás fejlesztésének jelentőségét, az hozzájárulhatna ahhoz, hogy az emberek szemében a könyvtár is felértékelődjön. Jelenleg az a feladatunk, hogy elfogadjuk és meglépjük ezeket az újításokat, hogy a katalogizálás megreformálásával egy jóval sokrétűbb és hatékonyabb információszolgáltatás jöhessen létre.

Jegyzetek

1. A cikk rövid összefoglaló Pápai Dóra, a Pécsi Tudományegyetem KPVK informatikus könyvtáros hallgatójának 2018 tavaszán készült szakdolgozatából. Konzulens: Egervári Dóra.
2. Sipos Márta: USMARC – UseMARCON – HUNMARC. A bibliográfiai rekordok adatsere formátuma és a konverzió. *Könyvtári Figyelő*, 7. (43.) évf. (1997) 1. sz. p. 73-80.
3. Vajda Erik: A csereformátumokról. Alapozás és kiegészítések Mirna Willer: A szabványosítás szükségessége a géppel olvasható katalogizálásban c. cikkéhez. *Könyvtári Figyelő*, 40. évf. (1994) 1. sz. p. 35.
4. Vajda Mária: Nem cél, csak egy újabb állomás. Z39.50 szabványon alapuló információszolgáltatás. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 44. évf. (1997) 4-5. sz. p. 155-158.
5. Sipos Márta i. m. p. 74.
6. Willer, Mirna: A szabványosítás szükségessége a géppel olvasható katalogizálásban. Kovács Emőke – Vajda Erik (ford.): *Könyvtári Figyelő*, 40. évf. (1994) 1. sz. p. 42.
7. Sipos Márta i. m. p. 74.
8. KSZ/4.1-2002 HUNMARC. A bibliográfiai rekordok adatsere formátuma. Könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási szabályzat. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2002.

9. Andresen, Leif: Ki lesz az utód? A MARC jövője. Lengyel Mónika (ford.): *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 51. évf. (2004) 12. sz. p. 566-567.
10. The Medlane Project: xmlmarc. <http://xmlmarc.stanford.edu/> [2018.01.26.]
11. Horváth Tibor – Papp István (szerk.): *Könyvtárosok kézikönyve* 2. köt. Feltárás és visszakeresés. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. p. 251-252.
12. Andresen, Leif: After MARC – what then? *Library Hi Tech*, vol. 22. (2004) no. 1. p. 40-51.
13. Andresen, Leif: Ki lesz az utód? A MARC jövője. Lengyel Mónika (ford.): *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 51. évf. (2004) 12. sz. p. 566-567.
14. Tennant, Roy: MARC must die. *Library Journal*, vol. 127. (2002) no. 17. p. 26.
15. uo.
16. Horváth Tibor – Papp István (szerk.) i. m. p. 222-223.
17. Gőz Ágnes: Az interneten elérhető információforrások katalogizálása. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 45. évf. (1998) 8-9. sz. p. 315-330.
18. Némethi-Takács Margit: *A Dublin Core metaadat-rendszer könyvtári használata. A Dublin Core metaadat-rendszer alkalmazhatósága és megjelölhetősége az FRBR követelményeinek az elektronikus dokumentumok tekintetében.* NetworkShop 2006 konferencia, Miskolc, 2006. április 19-21. [Elektronikus dok.] [Budapest], [Nemzeti Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program Iroda], 2006. <https://nws.niif.hu/ncd2006/docs/ehu/085.pdf> [2018.08.18.]
19. MSZ ISO 15836 Információ és dokumentáció. A Dublin Core metaadat elemkészlete. [Budapest], Magyar Szabványügyi Testület, 2004.
20. Horváth Tibor – Papp István (szerk.): *Könyvtárosok kézikönyve* 4. köt. Határterületek. Budapest, Osiris Kiadó, 2002. p. 161.
21. Berke Barnabásné: A szabványosítással kapcsolatos előzetes munkálatok a NAVA projektben. *Könyvtári Figyelő*, 49. évf. (2003) 1. sz. p. 75.
22. Saját fordítás a *MARC to Dublin Core crosswalk*. [Elektronikus dok.] <http://www.loc.gov/marc/marc2dc.html> [2018.08.18.] alapján.
23. Horváth Tibor – Papp István (szerk.): *Könyvtárosok kézikönyve* 3. köt. A könyvtárak rendszere. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. p. 225-228.
24. Baryševa, O. V.: Dublin Core – az elektronikus dokumentumok leírási formátuma. Futala Tibor (ford.): *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 48. évf. (2001) 6-7. sz. p. 274-275.
25. Horváth Tibor – Papp István (szerk.): *Könyvtárosok kézikönyve* 4. köt. Határterületek. Budapest, Osiris Kiadó, 2002. p. 159-161.
26. Andresen, Leif: After MARC – what then? *Library Hi Tech*, vol. 22. (2004) no. 1. p. 40-51.
27. Berke Barnabásné i. m. p. 80.
28. Fülöp Csaba – Kovács László – Micsik András: A metaadatsémák és a szemantikus web. Egységesítés és specializáció a metaadatok világában. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 51. évf. (2004) 7. sz. p. 276-284.
29. MSZ ISO 15836 Információ és dokumentáció. A Dublin Core metaadat elemkészlete. [Budapest], Magyar Szabványügyi Testület, 2004. p. 3.
30. Dudás Anikó: Nemcsak weben lenni, hanem webből lenni. A Funkcionális Követelmények (FR) metaadatmodell-család névterei és a szemantikus web. *Könyvtári Figyelő*, 59. évf. (2013) 1. sz. p. 45-64.
31. Dancs Szabolcs: Röviden az RDA-ról. *Könyvtári Figyelő*, 63. évf. (2017) 2. sz. p. 211-217.

32. Dancs Szabolcs: Az RDA mint a katalogizálás új nemzetközi szabályzata? *Könyv, könyvtár, könyvtáros*, 26. évf. (2017) 5. sz. p. 9-17.
33. Dancs Szabolcs: „RDA reborn” – a könyvtári referenciamodell és az átalakuló RDA. 1. rész: Bevezetés az IFLA LRM-be. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 65. évf. (2018) 3. sz. p. 141-152.
34. Dancs Szabolcs: „RDA reborn” – a könyvtári referenciamodell és az átalakuló RDA. 2. rész: A 3R projekt, avagy az RDA megújulása. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 65. évf. (2018) 4. sz. p. 228-237.
35. Dudás Anikó i. m. p. 13.
36. Horváth Tamás: RDA – új lehetőség a katalogizálásra. [Elektronikus folyóirat]. *Agrárkönyvtári hírvilág*, 21. évf. (2014) 4. sz. <http://www.omgk.hu/AH2014/4/rda-szemantikus-web-vass.htm> [2017.09.24.]
37. Dancs Szabolcs: Röviden az RDA-ról. *Könyvtári Figyelő*, 63. évf. (2017) 2. sz. p. 211-217.
38. Saját fordítás *FRBR, RDA, and MARC*. <https://www.loc.gov/catworkshop/RDA%20training%20materials/LC%20RDA%20Training/LC%20RDA%20course%20table.html> [2018.08.18.] alapján
39. Hubay Miklós Péter: *A BIBFRAME és a könyvtári feldolgozás új keretei*. [Szakdolgozat]. Eger, Eszterházy Károly Főiskola Tanárképzési és Tudástechnológiai Kar, 2016. p. 31.
40. Horváth Ádám: Gondolatok a szemantikus webről és egyben az ALIADA szoftverről. *Könyvtári Figyelő*, 61. évf. (2015) 3. sz. p. 319-326.
41. Hubay Miklós Péter i. m. p. 35.
42. Saját szerkesztés Kai, Li: *Introduction to bibframe*. <https://www.slideshare.net/islanderlee/introduction-to-bibframe> [2018.08.18.] alapján
43. Dancs Szabolcs i. m. p. 214.
44. Bibframe: Why? What? Who? [Elektronikus dok.] <https://www.loc.gov/aba/pcc/bibframe/BIBFRAME%20paper%2020140501.docx> [2018.08.18.]
45. Horváth Ádám: *BIBFRAME*. [Elektronikus dok.] <https://www.slideshare.net/horvadam/monguz-bibframe-horvathadam01> [2018.08.18.]
46. Hubay Miklós Péter i. m. p. 75.
47. Bibframe: Why? What? Who? [Elektronikus dok.] <https://www.loc.gov/aba/pcc/bibframe/BIBFRAME%20paper%2020140501.docx> [2018.08.18.]
-
-

Koltay Tibor

Élénkít vagy megnyugtat a lila?

Beszámoló a LILAC 2018 konferenciáról¹

Az évente megrendezésre kerülő LILAC (*Librarians' Information Literacy Annual Conference*) konferenciák a CILIP (*Chartered Institute of Library and Information Professionals*), a brit könyvtári és információs szakemberek nagy presztízsű szervezete égisze alatt zajlanak. Tárgyuk az információs műveltség elmélete és gyakorlata, azonban a LILAC betűszóból lila orgonát és a lila színt jelentő *lilac* szóra is asszociálhatunk. Mivel – más konferenciákhoz hasonlóan – a LILAC 2018-on Liverpoolban, április 4. és 6. között voltak jó, jobb és kevésbé jó előadások, a résztvevőknek egyaránt szükségük volt az élénkítő vagy éppen a megnyugtató hatásokra.

A konferencia első plenáris előadásában, Barbara Band információs tanácsadó kiemelte, hogy az információs műveltségi készségeknek alapvető fontossága van korunkban, amelyet az információs túlterhelés jellemez. Megerősítette, hogy az információs műveltség nélkülözhetetlen a társadalmak hatékony működése szempontjából, és az információs műveltség új definíciójában is megjelent az *empowerment* eszköze, vagyis elősegíti az egyén önirányítási képességének kialakítását, megerősítését és kiterjesztését. (Erről a meghatározásról még szólni fogok.)

Band szerint az információs műveltségnek egyaránt döntő szerepe van a tanulás/tanítás és a munkahelyi tevékenységek vonatkozásában. Ugyanakkor az iskolákban nincs kellő mértékben jelen, miközben számos területen fontos, hogy valaki információsan művelt legyen, mivel az segíti az írást és olvasást, valamint a hatékony munkavégzést, továbbá hozzájárul a felsőfokú tanulmányok eredményességéhez, a döntéshozatalhoz, a digitális biztonsághoz, a demokráciához és a felelős állampolgári viselkedéshez. Ezzel szemben azt látjuk, hogy az Amerikai Egyesült Államok iskolai tanulóinak körében magas a gyenge vagy az elfogadható készségszint aránya a következő területeken:

Nehezen megtalálható információ keresése – 78%

Az információ értékelése és előítéletesség felismerése online tartalmakban – 71%

Az információ minőségének és pontosságának megítélése – 61%

Hosszú vagy bonyolult szövegek olvasása és tömörítése – 69%

A szerzői jogi szabályozással kapcsolatos ismeretek – 67%

A szakirodalmi hivatkozás – 57%.²

Ola Pilerot, a Borås Egyetem kebelén belül működő Svéd Könyvtár- és Információ-tudományi Iskola oktatója volt a második plenáris előadó. Szerinte az információs műveltségi mozgalom gyengesége, hogy kevés figyelmet szentelt elméleti megalapozásának, pedig a megfelelő elméleti háttér megléte hozzásegítene bennünket ahhoz, hogy meg tudjuk ragadni az emberi információs viselkedés, az információ feldolgozása és felhasználása jellemzőit. Az *információs műveltség* szókapcsolat gyakran egy meghatározott tevékenységi kör, kutatás vagy az ezekhez köthető célok címkéje. Amikor viszont empirikus fogalomként használjuk, az információsan műveltnek tekintett egyének által végzett tevékenységeket értjük alatta. Ennek az a kockázata, hogy az információs műveltségről hajlamosak vagyunk azt gondolni, elsajátítását elő lehet/kell írni, miközben arra is szükség volna, hogy leírjuk, tehát az információs műveltség elméleti-analitikus fogalmat is takar, amelyet elemezhetünk és amellyel kapcsolatban elmélete(k)et alkothatunk.

David White, a Londoni Művészeti Egyetem digitális tanulási/tanítási szervezetének vezetője plenáris előadásában arra hívta fel a figyelmet, hogy az okostelefon korunkban nem pusztán eszköz, hanem életünk, kapcsolattrendszerünk és identitásunk része. Az információtechnológiai eszközök funkcionálitása mellett egyre nagyobb teret kap az interakció, tehát hamarosan nemcsak élvezni fogjuk azt, hogy használjuk eszközeinket, hanem törődni is fogunk velük. Ezt mutatja, hogy sok tanuló nem azért viszi be az osztályterembe mobiltelefonját, hogy puskázzon segítségével. Inkább azért ragaszkodnak hozzá, mert nem szívesen válnak meg tőle, és aggódnak „biztonságáért”.

White előadásának jelentős részét korunk sokak által kiemelkedőnek tekintett problémájának szentelte. Ez a „posztigazság” (*post-truth*) néven emlegetett jelenségek számának megszorodása és az irántuk tanúsított figyelem. Az információs műveltségnek az állhírek elleni fellépés sikerességében játszott szerepét Barbara Band is megemlítette. Az „igazság hanyatlása” kapcsán (mert így is nevezik) White arra hívta fel a figyelmet, hogy gyakran elmosódik a vélemények és tények közötti határvonal, továbbá csökken a bizalom azokban a forrásokban, amelyeket korábban mértékadónak tekintettünk. Az információs műveltség és médiaműveltség (médiatudatosság, média-írástudás, médiaértés) alkalmazása „ellenszer” lehet, amely azonban „kétélvű” válhat, mivel azzal a kockázattal jár, hogy – ha céljával az igazság felfedezését jelöljük meg – azt sugalljuk, hogy valaminek csak egyféle magyarázata létezik, tehát egy fekete-fehér világban gondolkodunk, amelyben egyértelmű a jó és a rossz közötti különbség.

Mindenesetre vannak olyan heurisztikák, amelyeket bevethetünk a félreinformálás, a megtévesztő információk és hamisítás kivédésére:

- Utánanézhethetünk annak, hogy valaki ellenőrizte-e már az adott információt, vagy szemlélte-e azt.
- Mivel a legtöbb webes tartalom más tartalmak továbbítása, érdemes megkeresnünk az információ (többnyire nem megbízható) állítólagos forrása helyett az eredeti for-

rást. Ez segíti az információ megbízhatóságának ellenőrzését. (A gyakori továbbítás az egyik oka annak, hogy az igazság hálózati természetéről beszélhetünk.)

- Érdemes emellett megnéznünk, hogy mások mit írnak a forrásról (szerzőjéről, kiadójáról stb.)

A konferencia számos előadása és mesterkurzusa (workshopja) az oktatáshoz kötődött. Sam Aston és Anna Theis (Manchesteri Egyetem) workshopja például a hallgatók kritikai olvasási készségeinek fejlesztését szolgáló módszereket mutatott be. Az egyik ilyen az, amikor a tanulópárokban dolgozó hallgatók egyike elolvassa a szöveget és szóban összefoglalja, hogy mit értett belőle és milyen gondolatai támadtak vele kapcsolatban. A szöveg olvasását és a vele kapcsolatos reakciók szóbeli megfogalmazását kövezi az írás. Ezután a hallgatók szerepet cserélnek.

Workshopról lévén szó, mi magunk is egyetemistává váltunk egy kis időre, tehát több feladatot is elvégeztünk. Tanulópáromnak elmondtam, hogy – mivel nem vagyok anyanyelvi beszélő – az olvasott szöveg megértése kihívás volt a számomra, viszont azt vettem észre, hogy lényegében egy referátumot írtam le a szöveg alapján, ami abból is ered, hogy rendszeresen írok referátumokat. Természetesen nemcsak erről van szó, hiszen az előadók is aláhúzták az információ sűrítésének fontosságát. Ennek a workshopnak a keretében olyan megismert tevékenységekkel ismerkedhetünk meg, amelyek fokozatosan épülnek egymásra azzal a céllal, hogy a hallgatók olyan technikákat sajátítsanak el, amelyek segítik a fontos mondanivaló azonosítását, maguknak az olvasott cikkeknek az értékelését és a velük kapcsolatos kérdésfeltevést. Az előadók által képviselt szemlélet és technika a jelentéskonstruálást a többi hallgatóval kialakított társadalmi és intellektuális közösségekben megvalósuló olvasási stratégiákra alapozza. Az értékítéletért viselt felelősséget az oktató lépésről lépésre átadja a hallgatóknak, akik főként a már említett tanulópárokban végzik a munkát. Ez, a reciprok tanításra épülő módszer megköveteli, hogy a hallgatók rendszeresen szünetet tartsanak az olvasásban, ami arra szolgál, hogy az olvasottakról beszéljenek egymásnak. Ez a stratégia a következő szövegértési műveleteket tételezi fel: előfeltételezés, kérdés, információsűrítés, tisztázás. Fiatalabb generációk esetében ez kifejezetten a szövegértés javítását segíti. A hallgatóknak elegendő időt kell adnunk az olvasottak újra-fogalmazására, bizonyos témák bővebb kifejtésére.

Chris Morrison (Kenti Egyetem) és Jane Secker (City Egyetem, London) a szerzői jogi műveltség elismert szakértői, akik az oktatás játékosítása jegyében mutatták be tanulságos és szórakoztató társasjátékukat, amelyet a workshop résztvevőiként – ha rövidített formában is – de kipróbálhattunk. A *Publishing Trap* (Publikációs Csapda) játék témája a következő: Négy különböző (természettudományi, társadalomtudományi és humán tudományi) szakterület kutatójának választania kell, hogy karrierje során a publikáció mely formáját választja, például él-e a nyílt hozzáférés, vagy a Creative Commons kínálta lehetőségek valamelyikével.

Sheila Corral (Pittsburgi Egyetem) és Amanda Folk (Ohio Állami Egyetem) workshopja az oktatási filozófia kérdéseivel foglalkozott. Az oktatási filozófia (többnyire portfólió formájában történő) kifejtése az Amerikai Egyesült Államok felsőoktatási intézményeinek oktatói esetében bevett gyakorlat és az oktató könyvtárosokra is kiterjed. Nemcsak önreflexiójukat segíti, hanem előmenetelükhöz is szükséges.

Az oktatási filozófia a következő és hasonló kérdésekre adott válaszokat tartalmazza:

- Hogyan írhatom le magam mint oktatót?
- Ki volt hatással oktatói munkámra?
- Mit kapnak tőlem a hallgatók?
- Miért éppen így oktatom hallgatóimat?
- Milyen általános oktatási célokat tudok kitűzni?
- Milyennek látom kapcsolatomat hallgatóimmal?
- Milyen módszerekkel támogathatom és értékelhetem saját oktatói munkámat?
- Milyen metaforával írható le oktatói hozzáállásom? (tanácsadó, barát, szerepmo-
dell, mentor stb.)

Sok oktató nem nézi jó szemmel, ha hallgatói a Wikipédia segítségével oldják meg írásbeli feladataikat, mivel nem megbízható, hiszen nem ismerjük a szócikkek szerzőit. Marcela Isuster és Emily Kingsland (McGill Egyetem, Montreal) szerint egészen más a helyzet, ha a hallgatók maguk szerkesztik ezeket a szócikkeket. Éppen ezért, oktatók és könyvtárosok együttműködésével, dolgozatok helyett azt a feladatot kapták a hallgatók, hogy Wikipédia-szócikkek ténybeli helyességét és megfogalmazását ellenőrizzék, új szócikkeket írjanak, vagy értékeljék a meglévő szócikkeket. Mindez fejlesztette kritikai gondolkodásukat, információs műveltségi készségeiket, továbbá információ-előállítási tapasztalatot jelentett számukra.

E sorok írója Szőke-Milinte Enikővel (PPKE BTK) társszerzőségben az információs műveltség egy olyan modelljének kifejlesztéséről beszélt, amely használható lehet a közoktatásban. Ez a modell figyelembe vesz számos, az információs világban bekövetkezett változást. Ezek közé tartozik az a tény, hogy – a korábbi, az információ megtalálásának nehézségével küzdő korszakkal szemben – ma az információbőség és az abból eredő túlterhelés jelentős. Tekintettel kell lenni arra, hogy az információs és kommunikációs technológiák közeledésének eredményeként közelebb került egymáshoz az információs műveltség és a médiaműveltség (médiatudatosság, média-írástudás, médiaértés), továbbá megszületett a média- és információs műveltség (*Media and Information Literacy, MIL*). Mivel valószínűleg éppen a változások fényében érezhető az információs műveltség elméleti megalapozottságával kapcsolatos elégedetlenség, célszerűnek látszik, hogy többféle elméleti perspektívára figyeljünk. Mindemellett fontos volna, hogy az információs műveltséget kommunikációnak tekintsük³, amit modelljeiben is figyelembe kell vennünk.

A LILAC 2018-ról természetesen nem hiányoztak a munkahelyi információs műveltséghez és a tudományos kutatáshoz kötődő témák sem.

Lauren Smith (IRISS, Glasgow) előadásának kontextusát a szociális munkával összefüggő információs műveltség adta. Mondanivalójának jelentős részét az úgynevezett ördögi problémák (*wicked problems*) alkották. Az ördögi problémák nemcsak összetettek, hanem más problémákkal is összefüggenek, és gyakran azok szimptomáit mutatják. Az érintettek eltérő módon reagálnak rájuk, ezért nehezen kezelhetőek. Nincsen egységes definíciójuk, egyedi megoldásokat kívánnak, amelyek ráadásul többnyire csak az érintettek egy részének felelnek meg. Ezért sincs megegyezés megoldásuk lehetséges módjairól, továbbá nem áll rendelkezésre a (kész) megoldások végleges listája. A megoldandó feladatok változnak, és a különböző beavatkozások nyomán újabb feladatok merülnek fel, mivel az ördögi problémákat éppen ez jellemzi.

Cath Dishman és Katherine Stephan (John Moores Egyetem, Liverpool) szerint egyre több, a tudományos kommunikációt segítő könyvtárosra van igény, ami az ő munkájú-

kat is az információs műveltséghez köti, hiszen a SCONUL (Nagy-Britannia és Írország nemzeti és egyetemi könyvtárainak egyesülete) által kidolgozott *Seven Pillars* információs műveltségi modell is tartalmazza⁴, hogy a kutatóknak képesnek kell lenniük arra, hogy kiválasszák a megfelelő publikációs fórumokat, tehát az információs műveltség több, mint az információforrások megtalálása.⁵

A szervezők, mintegy a konferencia megkoronázásaként az utolsó napra időzítették a CILIP új információs műveltségi definíciójának bemutatását. E szerint a meghatározás szerint az információs műveltség a kritikai gondolkodás és a kiegyensúlyozott értékítéletek meghozatalának képessége bármely olyan információval kapcsolatban, amelyet megkeresünk és felhasználunk. Lehetővé teszi, hogy nézeteink megalapozottak legyenek és ezeket ki is fejthessük annak érdekében, hogy teljes mértékben el legyünk kötelezve a társadalom iránt.⁶

Jegyzet

1. Ennek az írásnak az elkészülését az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” támogatta.
2. Purcell, Kirsten – Buchanan, Judy – Friedrich, Linda: *The impact of digital tools on student writing and how writing is taught in schools*. Washington, DC: Pew Research Center, 2013.
3. Szőke-Milinte Enikő: *Kommunikáció és információs műveltség*. In: Kommunikációs tudatosság – Médiatudatosság. Budapest: Hungarovox Kiadó, 2018. pp. 33-49.
4. <https://www.sconul.ac.uk/tags/7-pillars>
5. A LILAC 2018 teljes programja és az előadások prezentációi elérhetők a következő címen: <https://www.lilacconference.com/lilac-archive/lilac-2018-1>
6. CILIP 2018 *What is information literacy?* <http://www.cilip.org.uk/?page=informationliteracy> (Saját fordítás)

Visegrad Reads to Kids

A Magyar Olvasástársaság (HUNRA) csatlakozott egy olyan kampányhoz, amely a V4-es országok némelyikében évek óta sikeresen működik. A programsorozat célja, hogy arra buzdítsunk felnőtteket: olvassanak rendszeresen családjuk, környezetük gyermekeinek.

Ez évben a Visegrádi Együttműködés országainak különböző szervezetei összefogtak, s a cseh kollégák vezetésével közösen szervezünk eseményeket, programokat „**Visegrad Reads to Kids**” címmel.

A projekt lehetőséget ad arra is, hogy egymás országaiban népszerűsítsük saját gyerekkönyveinket, illetve, hogy a szülők számára szakmai segítséget jelentő írásos anyagot állítsunk össze a témában.

Célunk az, hogy a kampányhét (június 4–10.) minél több helyen szóljon a felolvasásról. Szeretnénk közéleti személyeket, művészeket, írókat is megnyerni, hogy vegyenek részt nyilvános (nyitott vagy épp zártkörű) felolvasásokon, ahol a célközönség a 4–10 éves korosztály.

A projekt keretében 2018. június 4-én Pécsen, 5-én délelőtt (10.00–12.00) Budapesten, 6-án szerdán Kecskeméten, 7-én csütörtökön Kaposváron, 8-án pénteken Nyíregyházán lesz nagyobb felolvasós esemény. Az 5-ei programmal egy időben Csehországban, Lengyelországban és Szlovákiában is hasonló rendezvény lesz, időnként Skype-kapcsolatba lépve egymással. A tervek szerint elsősorban felolvasás lenne ekkor is, közéleti személyiségek, írók, művészek és sok-sok gyermek közreműködésével. Magyarországi helyszínül a Sárkányos Gyerekkönyvtárt (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár) választottuk.

Ezúton is szeretnénk biztatni a könyvtárakat, óvodákat, iskolákat, hogy június 4-e és 10-e között szervezzenek nyilvános vagy zárt felolvasásokat 4–10 éves gyerekeknek.

Fel! Olvasni!

Kapcsolattartó: Gombos Péter alelnök (HUNRA), gombos.peter@ke.hu, +3630/9392-276

A könyvkiadó egri Líceum

Történet és kiadványjegyzék (1755-1949)

Örvendetes jelenség, hogy az utóbbi időben megszorodott a nyomdatörténeti tanulmányok és bibliográfiák száma. Szintetizáló összeállítások is születtek, de az igazi nóvumot a vidéki officinákra vonatkozó kutatások jelentik. Eddig ismeretlen műhelyek bukkantak elő a feledés homályából, korábban névtelen tipográfusok tevékenységére derült fény, a retrospektív magyar nemzeti bibliográfia különféle ciklusai újabb tételekkel gazdagodtak. Egyszóval megállapítható, hogy a frissebb keletű nyomdatörténeti feldolgozások mindegyike – kisebb-nagyobb mértékben – számottevő adalékokkal szolgált a magyar művelődéstörténet és annak egyes ágazatai, határterületei számára.

Joggal elmondható ez a nemrég kiadott könyv két kötetéről is. Elkészítését az egri Eszterházy Károly Egyetem keretében létrehozott, zömmel fiatal szakemberekből álló Eszterházyanum Kutatócsoport kezdeményezte, és a munkát egy tapasztaltabb oktató, Verók Attila irányításával eredményesen el is végezte. Miután a korai, 18. századi szórványos kísérletek után a kérdésről kutatás alig folyt, gyakorlatilag úttörő feladatot vállaltak az egri római katolikus püspökség, később érsekség fenntartásában működő, különböző neveket viselő, összefoglalóan Líceumi nyomda és könyvkiadó néven emlegetett üzem termékeinek regisztrálásával. A tartalmi feltáráshoz is hozzájárultak három figyelemre méltó tanulmánnyal. Szerencsére nagy elszánással éltek azzal az immár a hazai nyomdatörténeti kutatásokban is terjedő felismeréssel, hogy egy-egy tipográfiai műhely tevékenységének kellően alapos megismerése elképzelhetetlen nyomtatványainak bibliográfiai számbavétele nélkül. E tekintetben teljességre törekedtek, és ha ez most még nem is lehetett maradéktalan, éppen e munka irányítja rá a hazai és a külföldi történészek, irodalomtörténészek, teológusok, könyvtárosok, egyáltalán az érdeklődők figyelmét az esetleges – bár nyilván meglévő – hiányokra.

Hasonlóképpen további elmélyülésre, vizsgálódásokra sarkallják az olvasót, a szak- és diplomadolgozatot, valamint doktori disszertációt író hallgatót az imént említett rövid értekezések. A szerzők meglehetősen visszafogottan nyilatkoznak tanulmányaikról, holott mindhárom írás értékes tudományos teljesítmény, hézagpótló tartalommal, a levéltári forrásokból is bőven merített információkkal, az idevágó szakirodalom kellő ismeretével, továbbá a Líceumi nyomda kiadványainak hasznosításával. Különösen gondosan kiértékelte

(hiszen igényes előzménye is van) Verók Attila számos alapkérdést (pl. a nyomda kezdeti tulajdonlása, a Szent István Társulat bérlete, a technikai fejlesztés folyamata, az államosítás) világosan tisztázó, *A Typographia Lycei Episcopalistól az Érseki Líceumi Nyomdáig. Az egri egyházi nyomdászat kétszáz éve (1755-1949)* című áttekintése. Egyebek között rámutat, hogy 1898-ban az érsek kvázi köteles példányt rendelt a nyomda termékeiből a Főegyházmegyei Könyvtárnak. Önkéntelenül is felvillan: nincs-e valami összefüggés az 1897-ben elfogadott kötelespéldány törvény és a főpap idézett levele között? A tanulmány utolsó szakasza – a 19-20. századról – lényegesen szűkszavúbb, a szerző inkább csak ízelítőt kíván adni a korabeli kiadványokról, illetve egy mintának kiválasztott kiadványból, Sebők László egri papneveldei tanár tréfás leveleiből, amelyekből idéz is. Érdekes kísérlet a fiatal Nagy Andor dolgozata, amelynek a címe magáért beszél: *A könyvkiadó egri Líceum tevékenysége a statisztikai adatok tükrében (1755-1949)*. A hazai nyomda- és kiadástörténet eléggé mostohán viszonyul a tankönyvekhez és az ún. alkalmi nyomtatványokhoz. Míza Tamás éppen erre a területre figyel »*Athéné szerény gyermekei. Tanítók emlékezete az egri Érseki Líceumi Nyomda kiadványainak tükrében, a kézsajtó (1755-1852) időszakában* című dolgozatával. Valamivel azért többet nyújt: a tankönyveken és a tanítókhöz szóló ún. szívvirágokon, emlényeken és örömdalokon kívül a pedagógiai szakkönyvek és a gyermekkönyvek is a képbe kerültek.

Mint szó esett róla, a bibliográfia összeállítói teljességre törekedtek – kronológiailag, tartalmilag és formailag egyaránt. Határozott, bátor döntés volt a szakaszolás, mert nem szokványosan és sablonosan egy művelődés- vagy köztörténeti periódus-határvonal mentén, hanem kifejezetten egy technikatörténeti mozzanathoz, az első gyorssajtó felszereléséhez kötve bontották két részre a címanyagot. A nemzeti bibliográfia újabb ciklusaitól eltérően nem tettek különbséget a különféle dokumentumtípusok között, tehát a könyveket, az aprónyomtatványokat, az időszaki kiadványokat (évkönyvek, kalendáriumok, iskolai értesítők, folyóiratok, hírlapok stb.) és a térképeket egyaránt felvették. Részben ebből adódik a tartalmi totalitás, ám van ennek egy másik fontos összetevője is, jelesen az, hogy a más településen vagy éppen Egerben működő könyvkiadóknak azokat a kiadványait is regisztrálták, amelyek csak bér munkában készültek a Líceumi nyomdában; ezáltal a kiadványjegyzék tematikailag még tarkábbá, differenciáltabbá vált. Mindezek alapján biztosan állítható, hogy az egri főpapi nyomda címlistája nem pusztán egy helytörténeti bibliográfia (mert látszólag az, hiszen egy adott helyhez kötött), hanem számottevően hozzájárul a magyar nemzeti bibliográfia hiányainak pótlásához, továbbá jó néhány alkotó személyiség életművének alaposabb megismerését is szolgálja, egyáltalán az egész magyar (sőt olykor az európai) história szempontjából fontos egyház-, oktatás-, irodalom-, könyv- és tágabban művelődéstörténeti adalékokat hoz felszínre.

A teljesség-igény csakis a számba vehető források minél hatékonyabb felhasználásával volt megközelíthető (erről a mintegy négy oldalnyi leőhelyjegyzék tanúskodik), és talán a legfontosabb lépésként a kézbe vétel (autopszia) elvének és gyakorlatának alkalmazásával közvetlenül megtekintették az Egeri Főegyházmegyei Könyvtár dokumentumait.

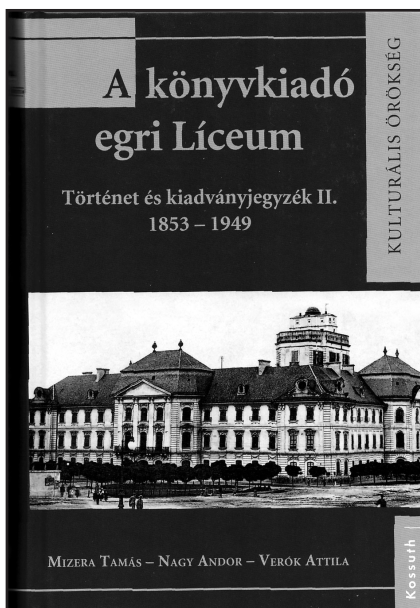
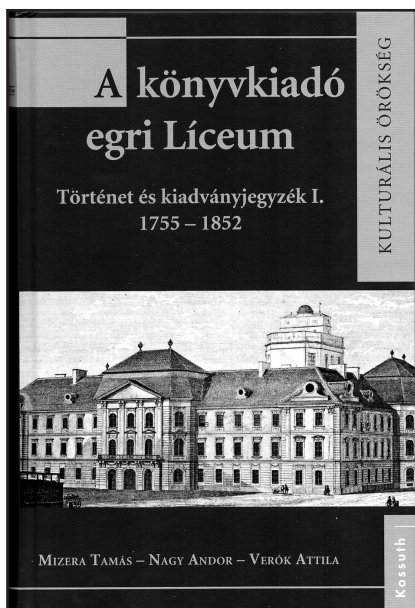
Cél- és észszerű a bibliográfia időrendi szerkezetének kialakítása. Az elsődleges rendezőelv a kiadási év, azon belül a szerzők (illetve ahol nincs, a címek) szoros betűrendje. A tételek sorszámozottak. A leírások némileg egyszerűsítettek, részben a ma érvényes szabványt követik. Feltüntetik a leőhelyet, valamint azt, hogy a leírt kiadvány szerepel-e a retrospektív nemzeti bibliográfia vonatkozó ciklusában. Nem indokolják viszont, hogy

miért maradt ki az 1945-1949 közötti nyomdatermékek illetően azonosítása. A második kötet végén függelékben – mintegy összesítve – felsorolják a nemzeti bibliográfiában nem található leírások tételszámait. Ezzel is ösztönzik a további feltáró munkát. A használó számára az eligazodást személynévmutató könnyíti meg. Bizonyára előnyös lett volna még legalább egy földrajzi mutató is. A bibliográfia tördelése szellős, könnyedén áttekinthető, és az ilyen típusú kiadványoknál a kiállítás meglepően esztétikus, ezért ritka kivételként idekíváncozik a technikai szerkesztő, Molnár Gergely neve is.

Rendhagyó módon – azaz végül – okvetlenül megemlítendő az *Újjáépítés...* című előszó, amelyet Monok István, a Kossuth Kiadó és az Eszterházy Károly Egyetem közös, Kulturális örökség című sorozatának szerkesztője írt. Minekutána könyvtáraink a magyarországi művelődéstörténet szerves részét képezik, mi, könyvtárosok is bizakodó reménnyel várjuk a folytatást, a sorozat további kiváló köteteit.

A könyvkiadó egri Líceum : Történet és kiadványjegyzék / Mizera Tamás, Nagy Andor, Verók Attila. – 1-2. köt. – Budapest : Kossuth Kiadó ; Eger : Eszterházy Károly Egyetem, 2017. – 493, 458 p. ; 20 cm. – (Kulturális örökség)

Bényei Miklós

Fejezetek a magyarországi könyvtárügy történetéből (1945-1956)

Számos más szakmához, szakterülethez hasonlóan a hazai könyvtárügyben is elérkezettnek tűnik az az időszak, amelyben a szocializmusnak nevezett, ám azon belül a legdik-tatórikusabb berendezkedésű Rákosi-korszak könyvtárügye történetének feldolgozását a szakma megkezdi. Nem mintha korábban nem lettek volna ide vonatkozó, főként a belső, könyvtárszakmai szempontokat előtérbe helyező, elszórt kezdeményezések. Ennek nyomairól árulkodnak a könyvtári szaksajtóban és – igen ritkán – más profilú közleményekben olvasható, ám meglehetősen esetleges publikációk. A Rákosi-korszak könyvtárügyét fókuszba állító, módszeres feldolgozásról azonban e kötet megjelenéséig nem tudunk, ezért mind a kutatás kezdeményezését, mind pedig a könyvet mindenképpen úttörő vállalkozásnak kell tartanunk. S hogy érthető-e és indokolt-e e korszak könyvtárügye történeti áttekintésének eddigi mellőzése? Ezekkel a kérdésekkel kapcsolatosan a recenzensnek csupán két megjegyzése lehet. Az érthető-e kérdésre nem adható egyértelmű válasz, bár magunk inkább az igenlő válasz felé hajlunk. A hazai könyvtárügy megújulásáról, megújításáról, sőt esetenként a fennmaradásáról vagy fenntarthatóságáról, illetve ezek ellenkezőjéről szóló igen hangsúlyos diskurzusok közepette csak kevés potenciál maradhat a múlt feltárására. Tegyük hozzá azt is, hogy – hasonlóan más szakterületekhez – szakmánkban mintha „kiment volna a divatból” a korábban jóval nagyobb népszerűségnek örvendő történeti témák iránti érdeklődés, jóllehet minden tudományágnak, kutatási területnek elemi követelménye saját szakmai múltjának feltárása, feldolgozása. Különösen érvényes lenne ez a makroszintű analízisekre. Ugyanakkor örömdetes, hogy mikroszinten továbbra is népszerű az intézményi múlt kutatása. Ráadásul mára már kevesen maradtak olyanok, akik szívesen bíbelődnek országos szintű történelmi kérdésekkel. Az indokolt-e kérdéssel kapcsolatosan azonban az első kérdéssel ellentétben, egyértelműen nemleges választ kell adnunk. Nem lehet indokolt a szakmai múlt feltárásának mellőzése, és nem csupán azért, mert a szakma felelőssége, feladata, hanem azért is, mert a múltból történő merítés mellőzhetetlen. A kötet által vizsgált korszak ebből a szempontból több szakmai ok miatt is különösen érdekes. Egyrészt azért, mert ezekben az években Magyarországon másodszer siklott ki a könyvtáros szakma belső értékrendje szerint követendő public library modell vonata, és ismét visszakanyarodtunk a – könyvtári, könyvtárosi

szemléletmódot még ma is uraló, a kiszolgálandó közönségben magát makacsul tartó poros, unalmas könyvtárképet sugalló, és nem utolsósorban a könyvtárügyet mind makro-, mind pedig mikroszinten irányító, fenntartó hatóságok és szervezetek gondolkodásmódját determináló – népkönyvtári koncepcióhoz. Véleményünk szerint ennek a tematikának a felidézése – különösen a századfordulón zajló viták, diskurzusok és nem utolsósorban az azok alapján levonható tanulságok – főként a szemléletmód szintjén, ma is sokat segíthetne a hazai könyvtárügy aktuális és stratégiai kérdéseit érintő problémák megoldásában, a Neumann-galaxis kihívásaira adott válaszok megfogalmazásában. A Rákosi-korszak könyvtárügyének azonban van egy másik sajátos vetülete is. A tanácsköztársaság kérész életét leszámítva Magyarországon addig még egyetlen politikai berendezkedés sem követelte ilyen erőszakos módon a tudati átalakításban döntő szerepet játszó kulturális szférától, többek között a közgyűjteményektől, a könyvtáraktól is azt, hogy mind az ideológia, mind a politika és nem utolsósorban a párt célkitűzéseinek direkt kiszolgálóivá, sőt agitátoraivá értéktelenedjenek. Jóllehet a későbbi, a Kádár-féle rendszerben is meghatározó elvárás volt az intézmények felé a hatalmi, politikai és a párt iránti feltétlen lojalitás, de – a kádári konszolidáció után és az idő előrehaladtával – ezek az elvárások mindinkább az indirekt szférába helyeződtek át. Mindezekért cserébe az intézmények viszonylagos fenntartási bizonyosságot és igen szűkös finanszírozási stabilitást kaptak. Azok a könyvtárosok, akik már a Kádár-rendszerben is a szakmában dolgoztak, talán e stabilitás miatt gondolnak ma nosztalgiával az akkori évekre.

Az ismertetni szándékozott könyvünk a tárgyalt kronológiai határokat 1945 és 1956 közé teszi. Amint erről a kötetben is szó esik, ez a mindösszesen alig több mint egy évtizedet felölelő szakasz sem kultúr-, sem pedig könyvtárpolitikai szempontból nem fest egységes képet. Mindazonáltal a teljes időszak hatalmi, politikai viszonyrendszerét a sztálinista szovjet befolyás, valamint a megszállók által többféle módon támogatott, segített hazai kommunista párt egyre agresszívebben érvényesülni, befolyásolni, diktálni szándékozó hatalomra törése, 1947 után pedig sajátos, diktatórikus, totális, hatalmi rendszerének kiépítése jellemezte. Ám ennek ellenére az 1945 utáni egy-két évben még volt remény arra, hogy a hazai könyvtárügy újjászervezése és fejlődése a szabadművelődés szellemiségében korszerű, a nyugati közkönyvtárak és ellátó rendszerek modelljeihez hasonló fejlődés útjára lépjen. A kommunista párt minden áron és minden területen, többek között a könyvtárügy irányításában is diktatórikus berendezkedésre, hegemoniára törekvése a hazai könyvtári rendszer újjászervezését ekkor még más módon képzelte el. Amint erről a kötet első tanulmányában hivatkozott, 1948-as levéltári forrás alapján beszámol a szerző, „... a körzeti könyvtári rendszer azonnali kiépítése elől a kommunista >>népkönyvtári<< kezdeményezés [a Népkönyvtárakat Szervező Országos Bizottság munkájának megindulása S. A. M.] *elvette az anyagi erőt.*” (p. 25.)

A *Fejezetek a magyarországi könyvtárügy történetéből* nem vállalkozik sem szintetizálásra, sem monografikus szintű feldolgozásra, hanem csupán arra, ami a pontos címadásban is tükröződik: fejezeteket mutat be a hazai könyvtárügy sajátos korszakáról. Az összesen öt önálló fejezetre tagolódó könyv valamennyi részét más és más szerző jegyzi. Talán erre is visszavezethető, hogy a könyv tartalma – meglátásunk szerint – sokkal inkább emlékeztet a gyűjteményes munkákra, különböző terjedelmű és mélységű, kronológiailag

és tematikailag összefüggő tanulmányok kollekcijára, mintsem szerves egységet képező feldolgozásra.

A könyv első fejezetének – *A művelődés- és könyvtárpolitika kényszerpályái a kultúrforradalomban (1944-1956)* – szerzője és egyben a kötet szerkesztője is, aki már korábban többször foglalkozott a korszakkal, Sonnevend Péter felvillantja a korszak művelődés- és könyvtárpolitikáját, továbbá azokat a kényszerpályákat, amelyek a hazai könyvtárügy fejlődésének áthatolhatatlan kereteit, mozgásterének behatároltságát is képezték. Amint azt a szerző fejezetének alcímként is felfogható megjelölésében írja, a hazai könyvtárügyet determináló művelődés- és könyvtárpolitika bemutatása csupán vázlatosan valósulhatott meg. Remélhetőleg, a kutatómunka folytatásaként, a közeljövőben a könyvtárpolitikai kérdések teljes feldolgozását is elvégzi majd a szerző, illetve a szerző társai. Mint ahogyan abban is reménykedünk, hogy az ebben illetékes intézmények, szervezetek és személyek közreműködésével előbb-utóbb elkészül majd – a tanulmány-vázlat szerzője által is hiánnyolt – a korszak oktatási és kulturális politikáját részletekbe menően tárgyaló alapvetés. Annak megléte ugyanis komoly támpontot jelentene a könyvtárpolitika és a hazai könyvtárügy korszakbeli felderítésében, feldolgozásában. A vázlatos tartalom legértékesebb részének tartjuk a számos, eddig ismeretlen vagy igen hézagosan ismert levéltári forrás felderítését, továbbá a különböző típusú könyvtárakra vonatkozó országos szintű adatok közzétételét. A hazai könyvtári rendszer sajátos summázását adják azok a statisztikai elemzések, amelyek ugyan döntően a korszakhatár (1956) után jelentek meg, de tükrözik a korábbi évtizedben akkumulálódott, meglehetősen szerény könyvtári potenciált, és markánsan mutatják azt a politikai szemléletmódot, amely az élet minden területén a mennyiségi elemeket helyezte előtérbe. Jelen esetben azt, hogy minél több könyvtárnak nevezhető, Patyomkin-szervezet jöjjön létre, ám azzal, hogy gyűjteményük, szolgáltatási potenciáljuk alapján indokoltan nevezzük-e azokat könyvtárnak, már nem foglalkozott a politika.

A kötet második tanulmánya – *A könyvtárosképzés rendszerének kialakítása 1945 és 1956 között* –, amelyet szerzőként Pogány Rózsa Gabriella jegyez, a könyvtárosképzés rendszerének kialakítását dolgozza fel. Szerzőnk szintén szívesen nyúlt már a korábbi években is ehhez a témához, így előtanulmányai alapján indokolt volt a várakozásunk, mely szerint értő feldolgozással fogunk majd találkozni. A Rákosi-korszak talán azzal tett a legtöbbet a könyvtárügyért, hogy – a korábban csupán néhány hetes tanfolyamok helyett – a nemzetközi irányvonalat követve, a könyvtárosok képzését beemelte az állami felsőoktatás és képzés rendszerébe. Az is igaz, hogy mellette tömegével indították az inkább agitációs és propagandamunkára, mintsem a könyvtárosi feladatok csinjára-bínjára felkészítő tanfolyamokat. Ne felejtjük el, hogy a néhány év alatt létrehozott, több ezer Patyomkin-könyvtárba ideológiai és politikai szempontból jól „idomított” agitátor-könyvtárosra volt szükség, és ezt a mennyiséget sem az egyetemi, sem pedig a majdani főiskolai keretek nem tudták volna szinte egyik napról a másikra produkálni. A döntően elsődleges forrásokra támaszkodó tanulmány bemutatja a képzéssel kapcsolatos kísérleteket, azok lecserelését, átalakítását és nem utolsósorban az egyetemi és a főiskolai szintű képzés létrejöttét, majd az utóbbi megszűnését, a képzés kialakulásának nehézségekben gazdag, megtorpanásoktól, fiasoktól és a direkt politikai beavatkozásoktól sem mentes első éveit.

A könyv harmadik dolgozata több szempontból is komoly hiányokat pótol. A tanulmány címe – *Háborús károk, személyi tisztogatás és az állomány selejtezése a könyvtárakban (1945-1953)* – a könyvtári gyűjtemények, továbbá a könyvtárosok irányába megnyilvánuló és egyértelmű politikai tisztogatásokról, továbbá a korábbi politikai berendezkedés értékrendjével, valamint az ezeket az értékeket képviselő szakemberekkel történő leszámolásról tanúskodik. Szerzője, Pogány György szintén rutinos és jól ismert kutatója a könyvtártörténetnek. A szakma nagyon régi adósságát igyekszik mérsékelni, amikor a háborús károkról és az azt követő évek gyűjteményi pusztításairól ír. A ma rendelkezésünkre álló szórványos és egymásnak ellentmondó információk nem teszik lehetővé, hogy a háborús veszteségeket valamennyi könyvtárra vonatkozóan – makro- és mikroszinten – viszonylagos pontossággal rekonstruálni tudjuk, és tegyük hozzá azt is: erre vonatkozó szakmai akaratról sem tudunk. Ráadásul a háborús károk felmérésére irányuló hosszú, fáradságos munka egybefolyt a háború elől, vagy más okok miatt menekülőkhöz elhagyott javai pusztulásának, pusztításának számbavételével. Majd a kényszerű és még közel sem befejeződött számbavételi folyamatba be kellett vonni a lakosság különböző vegzatúrájából, üldöztetéséből, a lakosságcseréből, a kitelepítésekéből származó „gazdátlan vagyonok” mentését, rendezését is. A korábbi kollekciók további golgotáját jelentette a jelentős gyűjteményekkel rendelkező szerzetesrendek feloszlata, az általuk működtetett iskolarendszer megszüntetése, államosítása és nem utolsósorban a politikai berendezkedés megváltozásából eredő, a kulturális javakra vonatkozó szemléletmód átalakulása. Ennek egyenes következménye volt többek között, hogy a korábbi kálváriák ellenére még mindig megmaradó és jelentősebb kollekcióval rendelkező magánkönyvtárak tulajdonosait – a kultúrforradalom jegyében – kötelezték gyűjteményük megnyitására. Magunk is úgy gondoljuk, hogy ember legyen a talpán, aki ezt a pusztulást, pusztítást nyomon tudta volna követni, vagy ma képes lenne rekonstruálni. Pogány György elsődleges és másodlagos források felhasználásával mintegy összegzést készít a könyvtári gyűjtemények kálváriájáról, ami gyakran nem csupán a gyűjteményeket érintette, hanem az azok számára helyet adó, sokszor muzeális értéket képviselő épületeket és berendezéseket is. Nem tartozik ugyan szorosan a témához, de azt is hozzá kell tennünk, hogy más kulturális, művészeti értékeink sem voltak szerencsésebbek.

A pusztulás számbavételével párhuzamos megindult a könyvtárakban dolgozók igazolási eljárása, illetve béli tázása is. A politikai leszámolásra felhasznált igazoló eljárások nem csupán az országos jellegű gyűjteményekben dolgozókat, hanem a kisebb könyvtárak munkatársait is érintették. Eddig ezekről sem sokat tudtunk, de szerzőnknek köszönhetően az igazoló eljárások és a béli tázások egy részéről, valamint azok következményeiről – döntően a Nemzeti Könyvtárra, az Egyetemi Könyvtárra, a Fővárosi Könyvtárra és részletezőbben a Nemzeti Könyvtárra vonatkozóan – ebben a tanulmányban tényfeltáró módon olvashatunk. Kíváncsún lenne, hogy a téma kutatása mikroszinten is folytatódjék, a többi könyvtárban is zajló igazoló eljárások és béli tázások is felszínre, feldolgozásra kerüljenek.

Pogány György tanulmányának harmadik részében dolgozza fel a korábbi könyvtári rendszerrel és annak szellemiségével leszámolni akarók által indított és a könyvtárak gyűjteményének tartalmi összetételét megváltoztatni szándékozó, ideológiai, politikai célú gyűjteményi tisztogatás, selejtezés, a kiválasztott könyvek, szakfolyóiratok, napilapok,

filmek, plakátok betiltását, indexre vételét. Jóllehet e témával a közelmúltban már többen is foglalkoztak anélkül, hogy teljes feldolgozottságról beszéljünk, ám a kötet tartalma, a kollekciónak alapos megrostálása az 1945 utáni kultúrharc olyan emblemikus jelensége, ami megkövetelte, hogy erről – legalább summázott tartalommal – itt is szó essék.

A formális könyvtárügy kialakulása óta minden korszakban kulcsfontosságú a könyvtárak fenntartásának, szakmai – a diktatórikus rendszerekben ez még kibővül az előzőektől elválaszthatatlan politikai – irányításának kérdése. Könyvünk negyedik részében a tárgyalt korszak könyvtárügyét meghatározó Országos Könyvtári Központ (OKK) létrejöttével, többszöri átszervezésével, átalakításával, erősen változó tevékenységi körével és felszámolásával (1945-1952) – röviden fogalmazva a szervezet történetével – Kégli Ferenc, a hazai könyvtártörténet jól ismert kutatója foglalkozik. A rendkívül gazdag, döntően primer és kevésbé szekunder források feldolgozásával készült fejezet legfőbb gondolatát a szerzőtől kölcsönzött idézettel illusztráljuk. „*A totális állam számára fontosá váltak a kulturális intézmények, mivel alkalmasnak tűntek a tömegek tudatának befolyásolására, a párt ideológiájának közvetítésére. A pártállam 1948 végén már támogatta a körzeti hálózat hazai megvalósítását. Mivel az OKK-n keresztül módjában volt ellenőrizni azt, hogy a rendszerbe csak az ideológiailag elfogadható művek kerülhessenek be, és azt is, hogy a rendszer működtetői politikailag megbízható személyek legyenek.*” (p. 213.) Előre kell bocsátanunk, hogy nem könnyen olvasható, értelmezhető fejezetről van szó, ám ez aligha róható fel a szerzőnek. A tárgyalt tematika, a Központ bonyolult sorsa adja a nehezen feldolgozhatóság okát. A háborús állapotok utáni és nem utolsósorban az új politikai, hatalmi törekvések, csatározások, leszámolások, továbbá kritikus, majd kriminálisba hajló köztörténeti folyamatok, állandóan változó művelődéspolitikai irányvonalak közepette keresték a hazai könyvtári rendszer kialakítandó modelljét, valamint a rendszer létrehozásában, működtetésében, felügyeletében meghatározó központi szervezet, az OKK helyét, szerepét. Nehezen találtak rá, amennyiben egyáltalán kimondható, hogy rátaláltak. Ezt tükrözi az adatokban, információkban igen gazdag, esetenként talán ezekkel túlterhelt fejezet tartalma. Kégli Ferenc soraiból számunkra az derült ki, hogy hatalmas volt a bizonytalanság, az ad hoc jelleg, az ötletszerűség és mindenekelőtt a kulturális szféra feletti hatalmi befolyás megszerzéséért zajló csatározás. A formálisan csak rövid ideig működő és többször is átszervezett szakmai grémium munkájában az első években még részt vehettek az 1945 előtti könyvtárügy prominens személyiségei, miközben – különösen 1948 végétől, amikor Telegdi Zsigmondot nevezték ki az OKK élére – egyre nagyobb számban jelentek meg az MDP-tag munkáskáderek is. Az iskolázott, nyelveket beszélő, könyvtári, vezetői gyakorlattal rendelkező régi szakemberek, tudósok és az új, e téren jóval szerényebb kvalitásokkal bíró káderek között komoly és állandósult feszültség keletkezett, ami nyilvánvalóan nem kedvezett a szakmai feladatok ellátásának és még kevésbé a szakmai koncepciók kidolgozásának. A munka folytatását tovább nehezítette, hogy Révai József, a kulturális szféra korlátlan hatalmú diktátora, kieroszakolta a népkönyvtárak és a közkönyvtárak irányításának átkerülését az 1949-ben létrehozott és általa vezetett Népművelési Minisztérium hatáskörébe, és ott létrehozta a Népkönyvtári Központot. Az OKK korábbi hatás- és tevékenységi köre torzón maradt, munkája – egészen 1952 nyarán történő megszüntetéséig – csupán a tudományos gyűjteményekre terjedt ki.

A könyv utolsó, ötödik fejezete a hazai könyvtárügy egy sajátos területével foglalkozik, Varga Katalin tollából. *Az iskolai és gyermekkönyvtári ellátás (1944-1956)* címen közzétett dolgozat elsősorban azt mutatja be, hogy a korszakban hogyan gondolkodtak a gyermekek könyvtári ellátásáról. A szerző ebbe egyaránt beleérti a különböző szintű iskolai könyvtárak, valamint a nép- és a közkönyvtárak gyermekszolgálatait is. Összességében az mondható el, hogy a könyvtárakat a nevelés eszközeiként határozták meg, amelyeknek legfőbb feladata a gyermekek olvasói ízlésvilágának átalakítása annak az értékrendnek a jegyében, amelyet az újonnan berendezkedett politikai és hatalmi elit definiált. „... az olvasást mint a tanulók kommunista nevelésének eszközt kell fölhasználni ... „ (p. 270.) A szerző bemutatja azt is, hogy e cél jegyében miként alakították át a gyermekek kiszolgáló kollektívák tartalmi összetételét: egyrészt a korábban megjelent kiadványok gyűjteményekből történő kíméletlen kivonásával, másrészt pedig az új nevelési célok elérését szolgáló olvasmányokat tartalmazó listák, mintajegyzékek közzétételével. A dolgozat fontos részét képezik még az olvasást népszerűsítő és a meghatározott nevelési célokat szolgáló, a Rákosi- és a Kádár-rendszerben is igen divatos olvasómozgalmak is.

A kötet az Országos Széchényi Könyvtár és a Gondolat Kiadó közös gondozásában közreadott Nemzeti Téka sorozat 35. köteteként és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelent meg. A 25. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál könyvtáros klubjában tartott könyvbemutató elhangzottak szerint, a könyv megszületésében és a tanulmányok megírásában más anyagi támogatás nem játszott szerepet. Így a hiánypótló kötetben olvasható tanulmányokkal kapcsolatos egyéb kiadásokat maguk a szerzők finanszírozták és munkájukat is csupán a köszönet honorálta. Fontosnak tartjuk, hogy a könyv szerkesztési színvonala kiemelkedő, könyvtáros szakemberekhez méltó, és a valamikori igényes könyvkiadás jobb napjait idézi. Mára már szinte elszoktunk attól, hogy egy könyv használatában nélkülözhetetlen segédapparátussal legyen ellátva egy kiadvány, mint ahogyan attól is, hogy gondosan és egységesen szerkesztett lábjegyzetek, felhasznált irodalomjegyzék segítse a további tájékozódásunkat a könyvön belül és azon kívül is. A Fejezetek... többféle mutatóval – személynévmutatóval, földrajzinév-mutatóval – segíti a kötetben történő információkeresést, továbbá gondosan összeállított rövidítésjegyzéket is tartalmaz. A kutatások folytatása érdekében külön részben olvashatjuk azoknak a főbb levéltári fondoknak és állagoknak a felsorolását és megnevezését, amelyek a korszak könyvtárügyét érintik. Szintén külön listába foglalva találjuk a hivatkozott jogszabályok és utasítások jegyzékét. A kötet segédapparátusa a felhasznált irodalomjegyzékkel záródik.

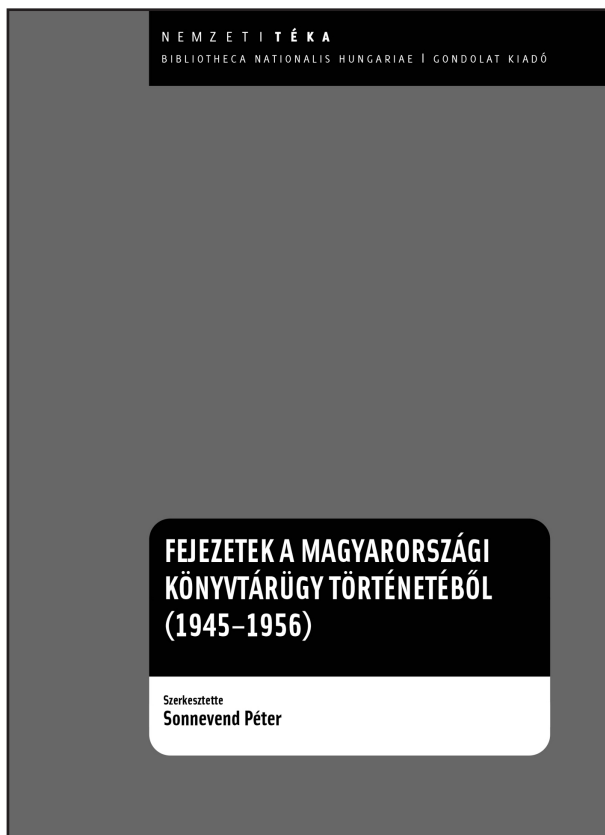
Összességében elmondható, hogy a hazai könyvtárügy nehéz időszakának első kutatási eredményeit olvashatjuk a kötetben. Külön értéket jelent, hogy a szerzők arra törekedtek: a tényleges valóságot mutassák be a korabeli források bőséges feldolgozásával. Munkájuk nyomán kézbe vehetjük az első olyan próbálkozás eredményét, amely leszámol a korábbi könyvtártörténeti munkákban olvasható, gyakran semmitmondó könyvtárügyi rajzolatokkal, és amely felszínre hozza a korábban festett könyvtártörténeti kép szándékos kitakarásai mögött rejlő valóságot.

Amint azt már korábban is említettük, a kötet nem ad átfogó képet a Rákosi-korszak könyvtárügyéről; erre nem vállalkozik. A témakör korábban csaknem teljesen szürke foltjának egyszínűségét azonban megtöri, némileg átszínezi. Az is igaz, hogy ezek a tárgykör teljességében csupán apró pontokat jelentenek, és azt sem állíthatjuk, hogy minden

esetben a legfontosabbnak tartható, kulcspozícióban lévő pontokról, vagy a feldolgozott kérdések teljes mélységeiről olvashatunk. Ám ennek ellenére üdvözlünk kell e munka megkezdését, amely – remélhetőleg – újabb makro- és mikroszintű kutatásokat indukál. S előbb-utóbb talán lesznek támogatói is a munka folytatásának, olyanok, akiknek fontos a hazai könyvtárügy igen sajátos korszakának megismerése, megismertetése.

Fejezetek a magyarországi könyvtárügy történetéből (1945-1956). Szerkesztette Sonnevend Péter. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár – Gondolat Kiadó, 2018.

Sipos Anna Magdolna

„Csak hit van és cselekvés”¹

Értékőrzés, értékteremtés a Bükki Hegyháton

Van Borsod-Abaúj-Zemplén megyében egy alig több mint 700 lelkes település, ahol az elmúlt négy évben több kötetet jelentetett meg a helyi Önkormányzat. Az önként vállalt kiadói tevékenység semmiképpen sem nevezhető öncélúnak, sokkal inkább a címben jelzett elköteleződés indokolta azt a nemcsak könyvekben, de kiállításokban, gyűjtemények létrehozásában is tetten érhető munkát, amely a kicsi hegyháti település mindennapjainak részévé vált. Az itt élő emberek nemcsak nosztalgiával tekintenek múltjukra, de mindent megtesznek annak érdekében, hogy az itteni értékek minél tovább fennmaradjanak, minél többen megismerjék, miközben erősítik a szülőföldre való kötődést.

Talán nincs sokkal több érték itt sem, mint hazánk más, hasonló nagyságú településén, mégis köteteket tölt meg a településhez, annak tágabb környezetéhez kötődő értékek feldolgozásának sora. A könyvek megszületéséhez az önkormányzat elhatározásán, sikeres pályázati tevékenységén túl arra is szükség volt, hogy legyenek olyan elkötelezett emberek, akik szívügyüknek tekintik a helyi értékek összegyűjtését, továbbadását, s erre időt, energiát áldoznak. S legyünk elfogultak, a helyi születésű Balogh Béninek, a magyar rege- és mondavilág fáradhatatlan gyűjtőjének, írójának vannak követői, akik sok-sok szállal kötődnek a térséghez, Nekézsenyhez.

Az utóbbi néhány évben sokat olvashatunk a helyi értékek számbavételéről, értéktárak létrehozásáról, értéktár bizottságok munkájáról. Mikor én közelebről megismertem ezt a kis észak-magyarországi települést, az itt folyó értékmentő munkát, az jutott eszembe, hogy így is lehet értéktárat létrehozni. Könyvtárosként, értelmiségiként, települési vezetőként formába, önálló kötetekbe, állandó kiállításokba, gyűjteményekbe rendezni egy település múltját, értékeit, támaszkodva a helyiek emlékezetére, hagyatékára, örökségére, segítőkészségére.

A helyi kiadói tevékenységnek első eredménye 2015-ben látott napvilágot Bánfalvi László tollából *Évszázadok a Bükki Hegyháton – Fejezetek Nekézseny történetéből 1415-2015* címmel. A szerző nekézsenyi felmenőkkel rendelkezik, aki gyermekkorától érdeklődik a szülőföld története, fejlődése, az itt élt emberek élettörténete iránt. A fotóanyaggal gazdagon illusztrált, levéltári kutatásokon alapuló, igényes monográfia nem előzmények

nélkül látott napvilágot, hiszen a szerző több évtizede kutatja szülőföldje történetét, s írásai több esetben kaptak elismerést a megyei múzeum honismereti pályázatain.

A település által gondozott következő kiadvány 2016-ban, az egyházközség önállóvá válásának és az első lelkészlak felépítésének 230., valamint a templom alapkövetelésének 200. évfordulója emlékére született „*És emlékezzél meg az egész útról...*” *A Nekézsenyi Református Egyházközség és templom története az évfordulók tükrében* címmel. Az egyháztörténeti fejezeteket Bánfalvi László írta, a *Negyedszázad története a nekézsenyi református egyházban, a rendszerváltástól 1989-től 2015-ig* című fejezetet Varga Emese Katalin nyugalmazott lelképásztor jegyzi, a lelki életet és a hitoktatást taglaló írásokat Ottenberger Balázs jelenlegi lelképásztor, míg a Hosanna Zenekar történetét Tózsza-Bánfalvi Gábor segédlelkész írta meg. Ez a könyv kitűnő példája a helyi és helyi kötődésű lelkes honismereti, helyismereti kutatók és szakemberek összefogásának. A kiadványt záró irodalomjegyzék további kutatásra sarkallhatja a téma iránt érdeklődőt, a gazdag képanyag pedig segít nemcsak a történeti múlt felidézésében, de a közelmúlt történéseinek felidézésében is.

2017-ben további három kiadvánnyal gazdagodott a nekézsenyi értéktár. Az első kötet *Szülőföldem szép határa – Írások a Bükk-hegyhátról* címmel, amely újra Bánfalvi László munkája. A gazdagon illusztrált könyv elsősorban a Bükk-hegyhát épített örökségeit (kastélyok, kúriák, emlékművek, szobrok, szakrális emlékművek stb.) veszi számba, de olvashatunk a kötetben a Bükk-hegyhát és a Bán-völgye református templomainak harangjairól, a kistáj beszédes helyneveiről, az Upponyi-hegységben folyt vasművészegről, de a közelmúltban megszüntetett Eger-Putnok vasútvonal építéséről is. E két utóbbi kötet szerkesztője Bánfalvi Lászlóné, aki több évtizeden át volt az ózdi Városi Könyvtár munkatársa, igazgatója. Napjainkban nemcsak lelkes támogatója a településen folyó értékművelő munkának, de maga is alkotó módon hozzájárul új értékek születéséhez. A falu weboldalának szerkesztőjeként segít minden érdeklődőt abban, hogy még többet tudjon meg a kistelepülés történetéről, hétköznapijairól és ünnepeiről. Mindhárom kiadvány lektora Veres László egyetemi magántanár, nyugalmazott megyei múzeumigazgató (Herman Ottó Múzeum, Miskolc) volt.

2017-ben újabb évfordulóról emlékezett meg a település, hiszen 1922-ben, 95 évvel ezelőtt a településen született Balogh Béni író, pedagógus, könyvtáros, a magyar rege- és mondavilág fáradhatatlan gyűjtője, újraélesztője.

Balogh Béni, a Bükk, a Mátra, a magyar történelmi mondák és regék szerelmese, a múlt század egyik ismert ifjúsági írója 2017-ben lett volna 95 éves. Irodalmi munkásságáról, a magyar mondavilág feltárásában és közreadásában elvégzett, hihetetlen értékeket átörökítő tevékenységéről eddig még nem jelent meg átfogó munka. Jelen kötet szerzői megkísérlik ezt a hiányt pótolni, de ugyanakkor ennél sokkal többre is vállalkoznak. Hatalmas munkával sikerült szinte maradéktalanul összegyűjteni mindazt, ami az író, pedagógus, mondagyűjtő életművéhez hozzátartozik, szép példáját adva annak, mit tehet a szülőföld híres szülőtte emlékének ápolása érdekében.

A hiánypótló munka a szülőfalu, Nekézseny Község Önkormányzata, valamint a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával született meg. A rendkívül gazdagon illusztrált, különlegességekben is bővelkedő, Észak-Magyarország mellett több településen is helyismereti értékkel bíró kiadvány két elkötelezett ember munkája, s nem minden előzmény nélküli. Bánfalvi Lászlóné az Ózdi Városi Könyvtár munkatársaként, vezetőjeként rend-

kívül nagy hangsúlyt fektetett a szűkebb haza helytörténeti, helyismereti értékeinek összegyűjtésére, megőrzésére, a honismereti kutatás támogatására. Munkatársaival összeállították az ózdi kistérség könyvtárait és irodalmi emlékhelyeit bemutató kiadványt, majd irányításával született meg a Balogh Béni Irodalmi Emlékhely 2007-ben Nekézsenyben. Több helytörténeti gyűjtőmunkában, kiadvány megszületésében vett részt, több éves kutatómunkájának eredményeként született meg az ózdi könyvtárkultúra történetét bemutató munkájának első kötete. Az utóbbi években helytörténettel foglalkozó férjével együtt elkötelezetten kutatják Nekézseny értékeit, melyek ma már könyvekben, a település honlapján, a helytörténeti kiállítóhely gazdag gyűjteményeiben ismerhetők meg.

A különösen informatív, gazdag és rendhagyó módon összeállított bibliográfiai rész Hideg Ágnes munkája, aki közel négy évtizede a miskolci Herman Ottó Múzeum szakkönyvtárának munkatársaként nemcsak a kutatók mindennapi munkáját segíti, de maga is kiváló kutatói, helyismereti segédletek összeállításával írta be nevét a helyismereti irodalomba. Az általa és közreműködésével készült, a múzeumi kutatómunkát reprezentáló bibliográfiák, repertóriumok mellett nagy hangsúlyt fektetett a városhoz, illetve a megyéhez kötődő, de talán a széles nagyközönség számára kevésbé ismert alkotók munkásságának bemutatására. Bibliográfusi tevékenységét szervesen egészítik ki ezek az értékmentő munkák csakúgy, mint történeti kutatásainak eredményei.

A könyv összeállítói körültekintő gyűjtőmunkát végeztek, és sajátos módon mutatják be Nekézseny neves szülöttének, Balogh Béninek életútját, munkásságát. Míután az alkotók nem irodalomtörténészek, egyértelmű, hogy nem hagyományos irodalomtörténeti munkát tartunk a kezünkben. Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy a XX. század második felének ismert ifjúsági íróját bemutató kötet eredeti dokumentumokra, az író életrajzi műveire, írásaira, illetve a közvetlen családtagok, barátok visszaemlékezéseire épül. A szerzők szándéka, Balogh Béni irodalmi munkásságának sajátossága okán ez a mű helytörténeti kiadvány is egyben, amelynek mind szerkezetét, mind a megvalósítás módját áthatja a szerzők könyvtáros múltja.

Az író életútját, munkásságát bemutató fejezeteket nem a megszokott, leíró mód jellemzi, sokkal inkább átszővi a kötet lapjait Balogh Béni személyes jelenléte a sok-sok idézetnek, a gazdag fotóanyagnak és az íróról, a családról szóló visszaemlékezéseknek köszönhetően. A műben megelevenednek a hajdani Nekézseny mindennapjai, összetalálkozhatunk az itt élt családokkal, de időutazásunk során ott lehetünk a hajdani könyvtárak író-olvasó találkozóin, olvasótáborában is. A kimagaslóan gazdag fotóanyag végigkíséri az író életét születésétől haláláig, bepillantást engedve a hajdan élt nekézsenyi emberek hétköznapijaiba, s az író olvasásnépszerűsítő, pedagógusi munkásságába is.

Balogh Béni Balogh Bálint gazdálkodó és Brassó Ilona legkisebb gyermekeként látott napvilágot a Bükki Hegyhát kis falujában. Szülei jómódú gazdálkodók voltak, akik nem górdítottak akadályt a jó képességű gyermek továbbtanulása elé. Diákéveit Sajószentpéteren, majd Sárospatakon töltötte, ahol életre szóló hatások érik. A sárospataki diákként tanítói oklevelet szerzett Balogh Béni nagyon korán elköteleződött az írás mellett. Már 1941-től publikált, írásai elsősorban napilapok gyermekrovat mellékleteiben jelentek meg. Első novellája 1941 februárjában a *Mi Utunk* című református diáklapban látott napvilágot.

A tanulás iránti vágy tovább sarkallja az író, aki 1943-ban beiratkozott a szegedi Polgári Iskolai Tanárképzőbe. Alig kezdte meg tanulmányait, behívták katonának. Hadifogsága után, 1946-ban érkezett vissza szülőfalujába. Felépülése után az 1947–48-as tanévet a Miskolci Gazdaképző Iskolában kezdte, s ezzel párhuzamosan újra publikálni kezdett. Újságíróként a Miskolci Hírlapban jelentek meg riportjai, majd 1948-ban Budapesten a Pedagógiai Főiskolán kezdi újra tanulmányait. Az ötvenes évek visszásságai az ő pályáját is alaposan megtörték, 1952-ben Délegyházára kerül tanyasi tanítónak. Az ötvenes évek második felétől már Pest megyében tanít. 1961-ben rehabilitálták, s letehetette az államvizsgát Szegeden. „1962 óta a fővárosban vagyok...” írja egyik önéletrajzában. Budapesten, illetve Pest megyében magyar-történelem szakos tanárként több iskolában is tanított, majd 1973-tól mint könyvtáros is dolgozott. 35 év aktív pedagógusi munka után 1983-ban vonult nyugdíjba.

A gyermekek iránti elköteleződése a kezdetektől megnyilvánult, pedagógusként külső munkatársa volt a *Kisdobos* című lapnak, de publikált a *Pajtás* és a *Dörmögő Dömötör* című gyermeklapokban is.

Az író rengeteg időt töltött az észak-magyarországi települések és földrajzi tájegységek történeteinek összegyűjtésével és publikálásával. Fáradhatatlanul járta a vidéket, gyűjtötte a történeteket, amelyeket nemcsak írásában osztott meg az érdeklődőkkel, de igazi ismeretterjesztőként, népművelőként gyakorta találkozott a történelem, a magyar mondavilág iránt érdeklődő közönséggel is. Gazdag pályafutása alatt több száz író-olvasó találkozón osztotta meg a szülőföld értékeit gyerekekkel, felnőttekkel egyaránt. A hetvenes évek olvasótábori mozgalma sem kerülte el, nyaranta kézről-kézre adták a táborszervezők. Soha nem fáradt el találkozni az olvasókkal. Nyugdíjba vonulása után is aktívan dolgozott, gyakran jelentek meg könyvei, s mondáit is több antológiába beválogatták.

A könyv második nagyobb fejezete írói munkásságának összegzése. Balogh Béni változatos műfajokban alkotott. Újságíróként nemcsak riportokat írt, de tárcái is elismert darabjai a helyismereti irodalomnak. Pedagógiai, szociológiai témájú írásai látletelek a korról. Igazi ismertségre azonban első regényével, az 1958-ban megjelent *Gyöngyhúrú citera* című meseregényével tett szert, amely a számára oly kedves Bükk-hegységben játszódik, beleszöve sok-sok mesés és történelmi elemet. A kötet az Ünnepi Könyvhéten a Móra Kiadó gondozásában jelent meg. A meseregényről a *Köznevelés* című lapban Lengyel Dénes írt elismerő szavakat. Balogh Béni így nyilatkozik a meseregényről: „...Ezt a műfajt én teremtettem meg Magyarországon.” A szűkebb és tágabb szülőföld, annak történelmi emlékei, mondavilága mindvégig állandó szereplői voltak az elsősorban gyermekeknek író Balogh Béni műveinek. Az *Éleskővár kincse* című munkája, melyben bükki mondákat dolgoz fel, majd egy évtized múlva lát napvilágot. Kedvező a kötet fogadtatása, de újabb könyve, életrajzi regénye csak 1979-ben jelenik meg *Vidróczki a nevem* címmel. 1981-ben újabb mondagyűjteménnyel jelentkezik *Szépén szálló sóhymmadár* címmel, majd 1984-ben kerül kiadásra önéletrajzi regénye, a *Vadócok a Bükkben*. 1986-ban újabb mondanótete, *A rablólovag aranyai* lát napvilágot. A rendszerváltozás után már nem csak a Móra Kiadó látta érdemesnek megjelentetni mondáit, meséit, így a Téka Kiadó mellett a Libra Kiadó és a Novitas Kiadó, valamint a Sygnatúra Kiadó is gondozta művei kiadását. Élete utolsó éveiben újra felfedezték a kiadók. A Cicero Kiadó gondozta válogatott műveinek kiadását *Magyar királymondák* (1996), valamint *Magyar regék és mondák* (1999) címmel. Utolsó önálló

kötete, amely a tizenötödik is egyben, a Holnap Kiadó gondozásában jelent meg 1999-ben *A hóföregtet lovasa* címmel.

Bár elsősorban Észak-Magyarországon gyűjtötte a mesés történeteket, nem került el a figyelmét az ország egyéb vidéke sem. Írásai által az irodalmi földrajz részévé vált nemcsak a Bükk, a Mátra, Sajószentpéter, Nekézseny, de Bélkő, a Strázsa-hegy, Szádvár, Veresmart, és még sorolhatnánk hazánk korábban alig ismert kistájait, településeit, hegyeit, völgyeit és várait. Írásai tették izgalmassá egy-egy település történelmi emlékeit, amelyekre ma már örömmel és olykor hagyományt teremtve emlékeznek az ott élők, az onnan elszármazottak.

A könyv külön fejezete tárgyalja az író, a könyvtárak és az olvasás kapcsolatát, mely méltó emléket állít az olvasóvá nevelés elkötelezett munkásának, de egyúttal betekintést enged a 70-es, 80-as évek olvasómozgalmaiba is.

Nem megszokott módon, kiadatlan írásaiból is gazdagon válogat az író munkásságát rendkívül alaposan és sok-sok idézettel gazdagon illusztráló Bánfalvi Lászlóné. A sajnálatos módon torzóban maradt regénye mellett (*Kavarog a Bodrog vize*, amely tulajdonképpen egy regényvázlat) olvashatunk mondákat, de megismerhetjük a versíró Balogh Bénit is.

Igazi kincsestár a könyvben található bibliográfia. Azon túl, hogy felsorolja az önálló és gyűjteményes kötetekben megjelent műveket, a bibliográfia összeállítója rendkívül körültekintő és alapos munkával feltárta az író különböző lapokban megjelent írásait, helyismereti, pedagógiai témájú publicisztikáit is. A hangjátékok, mesejátékok, az örökösök birtokában lévő, kiadatlan kéziratok is feltárássra kerültek. A szerzőről, műveiről megjelent gazdag irodalom feltárása mellett rendhagyó módon sor került az író önálló köteteit illusztráló művészek bemutatására is, emelve a bibliográfiai rész információs értékét.

A Balogh Béni-kiadvány bemutatójához kapcsolódva, amely 2017. október 13-án volt Nekézsenyben, megnyitásra került egy informatív, fotóanyagát tekintve kiemelkedően gazdag kiállítás, mely Balogh Béni életét, munkásságát mutatja be a róla elnevezett közösségi házban. Ekkor került átadásra a Posztumusz Nekézsenyért-díj kitüntetettő cím, amellyel a település Önkormányzata a kiváló alkotó történelmi múltunk és hagyományaink irodalmi megörökítése terén végzett munkáját ismerte el. A díjat az író lánya vette át. Ezzel tovább gyarapodott a helyi értékek sora, amelyet az év végén megjelent újabb könyv tesz még teljesebbé. Bánfalvi Lászlóné szerkesztésében látott napvilágot *Üdvözlét Nekézsenyből: Hegyek, völgyek között a Bükk-hegybáton* címmel az a képes album, amely a faluban élők, fiatalok és idősebbek fotóiból nyújt válogatást. Nem titkolt célja az Önkormányzatnak a kötet kiadásával az, hogy egyrészt bemutassa a faluban erőteljesen élő hagyományőrző hangulatot, ugyanakkor kedvet ébresszen arra, hogy minél többen felkeressék a Bükki Hegyhát egyik legszebb fekvésű települését.

Sok, fáradságos kutatással teli időszak szükséges ahhoz, hogy ilyen különleges, hiánypótló munkák, helyismereti különlegességek, komplex értékek megszülethessenek. Köszönet illeti az alkotókat, a kutatómunkát elkötelezetten támogató családokat, a sok-sok adatközlőt és visszaemlékezőt Nekézsenyben és azon túl is. És köszönet illeti Nekézseny Község Önkormányzatát, aki rendkívül elkötelezett a helyi értékek összegyűjtése, közreadása iránt, remélve, hogy példájukat sok-sok település követi majd.

Venyigéné Makrányi Margit

Jegyzet

1. Nekézseny temetőjében, szerettei körében nyugszik Szeleczy Zita színművész. Az 1956-ban elhangzott, a világ asszonyaihoz intézett beszédéből való idézetet választotta jelmondatul a település.

Bánfalvi Lászlóné – Hideg Ágnes

BALOGH BÉNI (1922–2000)

Nekézseny szülötte,
a magyar rege- és mondavilág írója

